Nadbitka:
Slavia occidentalis t. II.
1922, str. 3—54.

Ks. Stanisław Kozierowski.

Pierwotne osiedlenie pojezierza Gopła.

POZNAŃ 1922.
WYDAWN. INSTYT. ZACHODNIO-SŁOWIAŃSKIEGO PRZY UNIW. POZN.
CZCIONKAMI DRUKARNI ZJEDNOCZENIA MŁODZIEŻY W POZNANIU.

Nadbitka:
Slavia occidentalis t. II.
1922, str. 3—54.

Ks. Stanisław Kozierowski.

Pierwotne osiedlenie pojezierza Gopła.

POZNAŃ 1922.
WYDAWN. INSTYT. ZACHODNIO-SŁOWIAŃSKIEGO PRZY UNIW. POZN.
CZCIONKAMI DRUKARNI ZJEDNOCZENIA MŁODZIEŻY W POZNANIU.

Ks. Stanisław Kozierowski.

Pierwotne osiedlenie pojezierza Gopła.

Z pośród równin wielkopolskich wyłania się na północnowschodnim krańcu nieznaczne wyniesienie t. zw. Kujawy. Granicę na zachód tworzy rzeka Kwieciszewica albo Kwieciszówka od Kwieciszewa, według Długosza „dividens terras Maioris Poloniae a Cuiaviensibus“, zwana także Małą Notecią, Panną a pewnie i Kijanicą, od Kamieńca płynąca (było niegdyś uroczysko Kijanka w dorzeczu Noteci pod Jabłowem), potem jezioro Pakoskie, niegdyś Trląg zwane, jak przyległa wieś do dziś, podłużne, a stąd właściwa Noteć. Z północy pierwotną granicą były niezawodnie ogromne knieje i lasy ku Brdzie, stąd miejscowości Knieja pod Barcinem i Osiek pod Gniewkowem, oraz rzeka Wierdzielewa, dziś Zielona, spływająca do Wisły. Część ta jest mniej żyzna, „Kujawy Piaszczyste“, prawdopodobnie więc później zajęta. Na wschód sięgały Kujawy do Wisły aż do ujścia rzeki Skrwy, na południe stanowiły kresy znów rozległe lasy, stąd nazwa „Kujawy Leśne“, miejscowości Osiecz, Brześć, Dąbie, Dębice, Narty, Chodecz (od chodów tj. strażników leśnych zwany), wreszcie ziemia Zbarska, mniejwięcej od Kwieciszewa do Sompolna. Z środkowych Kujaw promieniowało osadnictwo w rozmaitych kierunkach, zwłaszcza na północ. Powtarzają się nazwy Broniewo, Bronisław, Broniszewo, Buszkowo, Bydgoszcz (i Będgoszcz), Gogolin, Gopło (i Gopełek), Lisewo, Łabiszyn, Łącko (i Łąsko) Łążyn, Mochel, Niestronno, Niszczewice, Otmianowo, Paniewo, Pęchowo, Popielewo (3 razy), Sadlno, Samsieczno, Ślesin, Skalmierowice, Sławęcin (kilka razy), Sławsko, Sompolno, Strzelno, (drugie Strzelno dziś Strzelewo), Tryszczyn, Tupadły, Łania (i Łanięta), Wierzbiczany, Więcławice. Najwięcej śladów posuwania się osadników w kierunku

północnym wykazują ziemia Bydgoska w dorzeczu Brdy, aż do rzeki Sępolny (tamże znów Osiek pod Wąwelnem) i Krajna. Do dziś uważają niektórzy Kujawy, za kolebkę państwa polskiego[1]), stąd miało się rozszerzyć państwo Piastów, którzy w zamierzchłych czasach przesuwali swoje siedziby od Kruszwicy na zachód przez Gniezno do Poznania. Nie twierdząc, żeby to był jedynie możliwy kierunek podboju, bo tak samo mogli z zachodu od Poznania i Gniezna iść na wschód, zaznaczam, że linja Gniezno-Kruszwica bardzo rychło obsadzona była przez szczep polański, o czem świadczą najważniejsze miejscowości na tej drodze o nazwach zakończonych na -no, dziś miasta w odległości kilkunastu kilometrów od siebie, więc Gniezno, Trzemeszno, Mogilno, Strzelno, Kruszwica. Wytłumaczyć można ten starodawny szlak z Poznania na Gniezno, Kruszwicę do Wisły w ten sposób, że jest to kierunek rozpostarcia najważniejszych wałów morenowych. Zbocza tych wałów szczególnie miejsca najmniej wyniesione nad sąsiednią równiną musiały być w krainie obfitującej w jeziora i bagna najdogodniejszym kierunkiem ścieżek i dróg[2]). Kujawy przedstawiają krajobraz moreny dennej, który tylko w południowej części Gopła przechodzi w krajobraz moreny czołowej o ziemi gorszej niż poprzedni. Żyzność ziemi, położenie między rzekami spławnemi oraz drogi handlowe krzyżujące się właśnie w Kruszwicy, jedna Poznań, Gniezno, Kruszwica, Wisła, druga Kalisz, Konin, Kruszwica, Wisła, sprawiły, że okolice te od zamierzchłych czasów były gęściej osiedlone i zaludnione. W środku tej wyżyny kujawskiej znajduje się zagłębienie jeziora Gopła. Gopło, największe jezioro wielkopolskie, obszaru 36,5 km^2, zajmuje w znaczniejszej północnej części morenę denną, stąd brzegi bardzo niskie, a w mniejszej południowej części, mniejwięcej od granic dawniejszego Królestwa, morenę czołową, stąd brzegi wyższe o jakie 5—10 m od powierzchni wody[3]). Odpływ Gopła na północ tworzy rzeka Noteć, przed pogłębieniem w latach 1857—9 tak

---

[1]) A. Sujkowski. Geografja ziem dawnej Polski, str. 313 i n.

[2]) A. Sujkowski l. c.

[3]) H. Schütze. Der Goplosee, Petermanns Mitteilungen J. 58 str. 11 i n.

zarósł, że przy wyższym stanie wody powódź zalewała całą okolicę. Na północ od Kruszwicy położone jezioro Szarlejskie jest niezawodnie dawniejszą częścią Gopła. Spad Noteci jest w tej okolicy tak mały, że grobla 4-metrowa przy jeziorze Pturskiem stworzyłaby z dorzecza Gopła i Noteci jedno wielkie jezioro 80 km. długie. Na południowy zachód od Gopła ku Warcie pod Koninem jest dolina jeziora Ślesińskiego, którego powierzchnia jest 16 m wyższa od goplanej, którego odpływem do Warty jest rzeka Goplenica. Wododział między jeziorem Ślesińskiem a Gopłem jest jeszcze wyższy o kilka metrów. W przedhistorycznych czasach być może, że ramię Warty pod Koninem spływało do Gopła, w historycznych czasach pod Ślesinem przy miejscowości Przewłokach przewłóczono statki i korabie ku Gopłu. Chyba tylko w razie wielkiej wody w Warcie powstawało może raz na wiek połączenie wodne między Wartą a Gopłem, a dział wodny między Gopłem a jeziorem Ślesińskiem jest już tworem moreny czołowej z ostatniej epoki lodowej. Na południowy wschód wiodą od Gopła dwie doliny tj. jezioro Głuszyńskie i rzeka Bachorza, niżej położona od pierwszego, oba spływające w rzece Zgłowiączce do Wisły. I tutaj dział wodny między Gopłem a Wisłą jest 8—10 m wyższy od powierzchni Gopła, tak że połączenie Gopła przez Bachorzę z Wisłą było tylko wyjątkowe i rzadkie. Gdyby bowiem powierzchnia wody o 8 m się wzniosła na Gople, powstałby w prawo odpływ do Wisły, ale północna część jeziora przekroczyłaby brzegi i zalałaby połowę Kujaw. Tylko więc w bardzo odległych epokach możliwe przez Gopło połączenie Wisły i Warty, które w niepamiętnych czasach upadło. Wysokość powierzchni wody goplanej ponad poziom morza podają obecnie na 77,1—77,5 m, a linja 80 m stanowi granicę między czarnoziemem podatnym do osiedlenia i uprawy a torfiastem wybrzeżem narażonem na powodzie i zalewy. Stąd wszystkie miejscowości naokoło Gopła gęsto pozakładane znajdujemy nie w pobliżu wody, lecz odległe na linji 80 m. Z wysp goplanych przytoczę następne: Potrzymiech (14 ha), Potrzymionek, Suchagóra (1,3 ha), wyspa pod Myszą Wieżą (1,5 ha), 3 maleńkie pod Popowem, Włostowem i Potrzymiechem.

Co się tyczy nazwy Gopła, zapisana jako nazwa wsi r. 1193[1]) villa Goplo, jako nazwa jeziora r. 1145 (!)[2]), Wlostovo cum magna parte lacus Goplo, przypomina wprawdzie co do sufiksu nazwy wodne jak Stójło, Świbło, Terkło itd. lub miejscowe jak Giebło, Kobło, rdzeń jej jednak niewyjaśniony. Jako nazwa jeziora w formie Gopełek powtarza się na Krajnie pod Więzownem (Więcborkiem) już r. 1405[3]). W Jedlcu nad rzeką Prosną zapisany r. 1472[4]), rybak Gopło, na Trzebieniu w Kaliskiem wspomniane r. 1597[5]) uroczysko Gopel czy Gopeł, wreszcie gród Zagople, dzisiejszy Szarlej, r. 1271[6]) we władaniu Bezdziada z rodu Pomianów. Przymiotnik tworzy się gopelny i goplany, od ostatniej osnowy nazwa rzeki Goplenica r. 1301[7]), odpływ jeziora Ślesińskiego, niekiedy także Goplicą zwana. Pojezierzem Gopła nazywam okolicę między Inowrocławiem a Sompolnem w osi północno-południowej a między Notecią z jednej oraz Tążyną, Bachorzą i Zgłowiączką z drugiej strony w osi zachodnio-wschodniej. Pod względem politycznym są to dawniejsze powiaty kruszwicki i radziejowski oraz południowa część inowrocławskiego i wschodnie części brzeskiego i przedeckiego.

Zapiszemy najprzód na tym obszarze rzeki i jeziora, bo nazwy wodne bardzo częste są dawniejsze niż miejscowe. Wspomnieliśmy już Noteć Pierwotna forma jest Noteś, r. 1234[8]) Nothes, jeszcze r. 1731—32[9] „w rzece Notesi". Krótsza postać Noć (z gen. Notsi) pojawia się już w XVI wieku[10]) „nath rzeką noczia". Miejscowość Noteć a. Noć nad rzeką Notecią była już r. 1418[11]) jako Notesz znana a należała do króla. Zjawisko to, że miejscowość i przyległa woda, rzeka lub jezioro, noszą to samo miano, powtarza się nieraz. Przytoczyłem już miejscowość Gopło w pobliżu jeziora Gopła, znamy miasto Wartę nad

1) Kwp. nr. 32.
2) Kwp. nr 11a.
3) Trebnic Vis.
4) Res. Posn. r. 1469–72 f. 171 w.
5) T. Cal. (z starego sumarjusza).
6) Kwp. nr. 444.
7) Kwp. nr. 846.
8) Ulanowski Dok. Kuj., str. 15 (123).
9) Rel. Nacl. f. 64 r.
10) Inscr. Kcyn. r. 1560–62 f. 136.
11) Kochanowski Ks. s. brz. kuj. nr. 238.

rzeką Wartą, miejscowość Ołobok i w pobliżu rzekę Ołobok, miejscowość Obrę u źródeł i w dorzeczu rzeki Obry, miejscowość i rzekę Orlę itd. W dalszym biegu nazywała się Noteć od Nakła także Nakłą, już r. 1091[1]) u Galla. Dwie rzeki Śmiernie, jedna l. dp. Noteci pod Mątwami a druga p. dp. Noteci pod Tucznem, pierwotnie Śmierdnia zwane tak np. r. 1595[2]), o znaczeniu więc jasnem. W zlewie Gopła są jeszcze strumienie Rzeczyca od wsi Rzeczycy, Kicina od wsi Kicka, Rechta, niewątpliwie dawniej Rzekta, pod Włostowem, Rzycz, strumień niegdyś pod Mątwami, może pierwotnie Rzecz, Rzeczysko, strumień niegdyś pod Bożejewicami od Stodół r. 1580—81[3]). W zlewie Noteci pod Balczewem nieznany dziś strumień Czyścizna, jako bagno r. 1767[4]) a pod Brudnią, niegdyś Brodnią, strumień Bród, r. 1766[5]) Brut pisany, strumień Dunaj na Ludzisku, nazwa powtarzająca się częściej. Więcej znane są Tążyna l. dp. Wisły pod Słońskiem, wymieniona już r. 1474[6]) jako fluv. dict. Thanzina, zresztą nie odosobniona na obszarze wielkopolskim, bo rzeka Tążenica albo Tążanica dp. Ołoboku pod miastem Raszkowem i Tążyń, niegdyś las na Chrośnicy pod Zbąszyniem. Wreszcie Bachorza dp. Zgłowiączki, jako rzeka r. 1297[7]) fluvius Bachora, jako wieś już r. 1136[8]) Bachora na Kujawach i wówczas jako nazwisko kmiece, wreszcie jako nazwa bagien na Kujawach, dalej w nazwach jak Bachorce pod Maszenicami, Bachorowagóra na Orłowie, Bachórka nad Bachorzą przy Bądkowie, wszystko na Kujawach. Bachorze i bachórz-błotna nizina, trzęsawiska. Rzeka Zgłowiączka zaś, do której Bachorza wpływa, zwana r. 1155[9]) Zgowęd „in segouend“ jest może w związku z wyrazem słow. **govędo* ‘bydlę rogate‘ prof. Rozwadowski, Nazwy Wisły; i jej dorzecza str. 20, uważa tę nazwę za indoeuropejską.

[1]) Mon. Pol. I, str. 430.
[2]) Gran. Iunivlad. r. 1604 f. 116.
[3]) Terr. Iunivlad. f. 78.
[4]) Rel. Iunivlad. r. 1767—73.
[5]) J. Iunivlad f. 109.
[6]) Kod. d. pol. II. 2. str. 554.
[7]) Kod. d. pol. II. 1. str. 142.
[8]) Kwp. nr. 7.
[9]) Cod. d. Mas. I. str. 75.

Wreszcie Mątwy, pierwotnie Mątew, jak brzytew, o znaczeniu jasnem jako strumień wspomniane r. 1616[1]) „flumen Matwy“. Przytoczone nazwy rzek o pochodzeniu zupełnie pewnem i polskiem, świadczą, że żywioł rodzimy tu już siedzi bardzo dawno. Tylko nazwa rz. Noteci opiera się dotąd tłumaczeniu.

Przystąpimy teraz do nazw jezior. Nazwę Gopła pozostawiliśmy niewyjaśnioną. Z wschodniego brzegu Gopła zapiszemy jeziora Tryszczyn albo Trzyszczyn, powtarzający się w nazwie miejscowości Tryszczyn za Bydgoszczą, i Łanin, dziś także Łunin pod Kruszwicą, Kiekcewo dziś nieznane pod Tarnowem z r. 1671[2]) i Skwarzeń pod Popowem, z zachodniego brzegu Luptyn pod Łęgiem, już r. 1450[3]) „pro lacu dicto Luptyn“. Głuż. Luptin pisano tak r. 1387[4]) a czes. Luptín r. 1262[5]) jako Luptin Dalej na zachód od Gopła jezioro Bielsko za Ostrowem, nieznane dziś jeziora Głasin, Czyste, Sulejów na południe od Strzelna, nieznane dziś Lubieszowo, Okop, Radzęce w okolicy Rzadkwina, Trląg, dzisiejsze jezioro pakoskie np. r. 1240[6]) Rzotquino cum dimidiis lacubus Tirlang et Razancze sic dictis, Radzęce zresztą już w XII w. wspomniane np. 1165 (?)[7]) Radzencze cum fluvio ex utraque ripa, dalej jezioro Beczka pod Ludziskiem, jezioro Tuczno pod Tucznem i tamże Płąskie, Skórczyn pod Lisewem w związku z Awdańcami Skórami, jezioro Głuszyńskie pierwotnie pewnie Orle zwane, stare nazwy jezior pod Brdowem, Przedecz, Chotel, Bezdziedze i Brdowo, r. 1136[8]) „Pretche, Chotle, Bezdeze, Brdowo“. Lubotyń, Mąkolno, Lubstów, Licheń, Skulsk, dawne osady nad jeziorami, które pewnie nosiły to samo miano, wreszcie Mielno pod Mielnicą. Większa część przytoczonych nazw jezior jest jasna, bo pochodzi bądź od nazwiska dawnego właściciela, bądź też od charakterystycznych właściwości wody lub terenu. Prócz Gopła ciemne są nazwy jak Trląg, może także Radzęce i Lubtyn.

---

1) Gr. Iunivlad. r. 1604 f. 57.
2) I Crusv. r. 1667—72.
3) A Crusv. 1434—91 f. 45.
4) Kühnel OL V str. 49.
5) Reg. Boh. II str. 153
6) Priv. Mon. Strzeln. nr. 10.
7) Kwp. nr. 3.
8) Kwp. nr. 7.

Nazwy topograficzne tak miejscowości jak uroczysk podzielimy na kilka kategoryj dla łatwiejszego przejrzenia i rozpoznania materjału. Najprzód poświęcimy uwagę nazwom określającym pewne charakterystyczne cechy ziemi. Uderza nas nasamprzód nazwa Ostrowo, 4 razy na tym niewielkim terenie się powtarzająca jako miano miejscowości opatrzonych od wieków kościołami, więc bardzo starych a mianowicie Ostrowo nad Gopłem, pod Gniewkowem, Pakością i Strzelnem. Grodziska zapisane są pod Ludziskiem od Kołudy, pod Gniewkowem i pod Kołodziejewem już za Notecią[1]). Od Ostrowa nie różnią się wiele nazwy jak Kępiec, Kępiniec albo Sąpolno. Kilka brodów osobno nazwanych jak Bród Biskupi i Wolski pod Piaskami, miejscowość Brudnia, niegdyś Brodnia nad rzeką Brodem, Brodek pod Dźwierzchnem, Brodzkie pod Kruszwicą. Niziny znów jak Dolce pod Rzeszynem, Dolce (Dulce) pod Ludziskiem, Dolsko (Dulsko) pod Inowrocławiem, Głębokie, pastwiska jak Łęg, Łąkie, Łącko, Łążyn, bagna gęste jak Kurzeń, Mątwy, Mielnica, Skwarzeń, Tupadły, Tymień, to samo pewnie Czajszyja, Kurze biela, Świnogać, Krzywekolano, Krzywonoga, wzgórza zaś jak Chełmce, Góra, Góry, Zagórzyce, Trzepiec (od trzopów albo czerepów nazwany), rozmaite odmiany ziemi jak Dziarnowo, Dźwierzchno, Mielno, Piaski, Proszyska, drzewa i niepokaźne zarośla, bo śladu wielkich lasów w środkowych Kujawach niema, więc tylko Brześć, Brzeźno, Chrosna (od chrostu), Dąbrowa, Dąbrówka, Dębołęka, Dębowiec, Dąbie, Gaj, Karsko i Karspol (dziś Kaspral) od krzywych drzew, Klonowo, Kłodzie, Laskowiec, Leszcze, Lipie, Mietlica, Sosnka, Wierzbie, Tarnowo, roślinność wogóle w nazwach jak Bławaty, Kczawy, Łopienie, Papros, fauna w nazwach Klusnica (klusię-źrebię), Kobylnica, Orle, Wróble, Wronowy, Żółwiny, Turzno, to samo także w nazwach jak Turzany, Wierzbiczany, Gorzany. Należy tu jeszcze Krusza, cała okolica tak nazwana o działach jak Polotowa, Zamkowa, Duchowna, stąd pewnie strumień od Kruszy do Kruszwicy płynący, dzisiejsza Śmiernia, zwał się pierwotnie Kruszwicą a nasza Krusza Kruszwą.

---

[1]) Ob. Kozierowski. Badania nazw Wpol. II, str. 153.

Ostrówek Gruszka zapisany pod pobliskiemi Racicami r. 1749[1]), jest zresztą miejscowość Kruszewnia pod Swarzędzem. O urządzeniach gospodarczych świadczą znów nazwy jak Chlewiska, Młyny, Obora, Piecki, Pieczyska, Piwniczna, Stodoły.

Stary typ nazw jest na -sko i -cko więc Ciencisko, niegdyś Cienciwsko od cięciwy, Dolsko (Dulsko), Konojedzko (Koneck), Karsko, Kicko, r. 1230(?)[2]), Kidsco, choć dziś tamże rzeka Kicina, Ludzisko, roku 1238[3]) Ludisch, roku 1360[4]) Ludziczko, drugie Ludzisko na Krajnie pod Zakrzewem, przeniesione więc od Gopła, trzecie w formie Ludziska w pobliżu rzeki Prosny pod Bolesławcem, Łącko pod Pakością a Łąsko za Bydgoszczą, Rudzk, Sławsk pod Koninem i Sławsko pod Strzelnem niewiadomo w jakim dawnym związku, może przedhistorycznym, Słońsko pod Inowrocławiem w związku z kujawskim grodem nadwiślańskim Słońskiem pod Raciążkiem, Śrubsko, niegdyś Śrobsko, nawet Świrzepsko od świerzop tj. klaczy nazwane i Skulsk, od skuły czy szkudły przezwany, roku 1249[5]) Scalsko(!), roku 1325—27[6]) Scudelsco. Podobnie jak nazwy na -sko i -cko oznaczają starodawne miejscowości nadwodne, zdaje się, że także nazwy na sufiks -no miały ten sam cel, jako wykładniki nazwy bądź jeziora, bądź też osady przyległej. Należą tu nazwy jak Branno, niegdyś Bronno, Brzeźno, Dźwierzchno, dawniejsze Dźwirstno z żwirem w związku, powtarzające się na Krajnie jako Dźwierszno, Deszno, Gnojno, Glinno, Mielno, Murzynno, Ośno, Rybno, Sadlno, Strzelno, w pobliżu za Notecią jest miejscowość Strzelce a Strzelewo pod Bydgoszczą zwało się niegdyś także Strzelno, Sąpolno (Sompolno), drugie na Krajnie. Zarośla, mniejsze jeziora lub przysiołki noszą miana na, ec, więc Bobowiec, Brzozowiec, Grabowiec, Goszczkowiec, Gąsiorowiec, Gąsieniec, Kępiec, Kępiniec, Krowieniec, Kotwiniec, Laskowiec, Linowiec, Osowiec, Sosnowiec, Świerkowiec, Sławiec, Żółwiniec, Żórawiniec.

---

[1]) Rel. Iunivlad r. 1748—51.
[2]) Kod. d. pol. II, str. 591.
[3]) Kwp. nr. 211.
[4]) Kwp. nr. 1437.
[5]) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 17 (125).
[6]) Mon. Pol. Vat. I, str. 261.

Osobne kategorje tworzą nazwy oznaczające rozmaite gałęzie gospodarcze „własność“ duchowną, lub jeńców wojennych. Należą tu Bobrowniki niegdyś pod Kołudą, Kobylniki, Konary, Korabniki, niegdyś pod Sławskiem, Łagiewniki, Niewodniki niegdyś pod Kruszwicą, Skotniki, Sokolniki, Szewce, Złotniki, Żerniki, albo Biskupice, Książ, Opatowo, Opatowice, Popowo, Popowice, Świątniki, to znów Płowce, Węgierce, może także Rusinowo i Ruskowo, czy i Polanowice?

Nazwiska pierwotnych osadników zachowały się w nazwach zakończonych na -ice‖-yce, -owo‖-ewo‖-owy, -in‖-yn.

Na -ice: Balice, Boguszyce, Bożejewice, Bystronowice, Czarnocice, Dobiesławice, Dziennice, Galiczyce, Gosławice, Jarantowice, Jeżyce, Kijewice, Kobielice, Kokoszyce, Komaszyce, Kościeszyce, dziś Kościeszki, Krzyszkowice, Leszczyce, Lachmirowice, Łaszczewice, Łowkowice, Maszenice, Mirogoniewice, Mirosławice, Modlibożyce, Morzyce, Niesiechowice, Polanowice, Poryszyce, Powałowice (Powałkowice), Przedwojewice, Racice, Racięcice, Radojewice, Semszyce, dziś Samszyce, Sieczkowice, Skalmierowice (2 razy), Wierzchosławice, Woliszewice, dziś Wolszewice, Zagajewice, Zagórzyce.

Stąd nazwiska: Bała, Bogusza, Bożej, Bystron, Czarnota, Dobiesław, Dzienia, Galica, Gosław, Jarant, Jeż, Kij, Kobiała, Kokosza, Komasza, Kościesza, Krzyszek, Laska, Lęchomir, Łaszcz, Łowek, Maszan, Mirogoń, Mirosław, Modlibóg, Mora, Niegibała, Niesiech, Polan, Powała, Przedwoj, Rata, Racięta, Raduj, Semsza, Sieczek, Skarbimir, Wierzchosław, Więcław, Wolisz, Zagaj, Zagóra.

Dochodzą nazwy na -ice od imion chrześcijańskich jak: Barcice, Jaksice, Janowice, Markowice, Piotrkowice, Siemienice, dziś Siemionki, Szadłowice, Tomisławice, Witowice, Żegocice, dziś Żegotki od imion Barta, Jaksa, Jan, Marek, Piotrek, Siemian, Szaweł, Tomisław, Wit, Żegota.

Na -owo‖-ewo: Baciczewo (dziś Balczewo), Batkowo, Baranowo, Bądkowo, Bełszewo, Bieganowo, Bodzanowo,

Broniewo, Broniszewo, Buszkowo, Cestryjewo, Chlebowo, Chrostowo, Cykowo, Czołowo, Dalkowo, Droszewo, Dłótowo, Faliszewo, Giżewo, Gniewkowo, Gocunowo (dziś Gocanowo), Głowikowo (dziś Głojkowo), Galiszewo, Golejewo, Gościejewo, Gradowo, Imbranowo, (dziś Wybranowo), Kaczewo, Kaczkowo, Kijewo, Kożuszkowo, Kretkowo, Latkowo, Likmanowo, Lisewo, Liszkowo, Lubieszowo, Lubstów, Łojewo, Łuszczewo, Marulewo, Miłachowo, Mleczkowo, Młodojewo, Niemojewo, Nakonowo, Orłowo, Orpikowo, Opolewo, Ośniszczewo, Otmianowo, Palczewo, Paniewo, Paruchowo, Pilichowo, Płomykowo (dziś Płonkowo), Połajewo, Potułowo, Popielewo, Próchnowo, Radziejów, Rucewo, Rusinowo, Ruskowo (dziś Ruszkowo), Sarnowo, Siedlimowo, Sierakowo, Sięganowo, Sikorowo, Starczewo, Sławoszewo, Słonkowo (dziś Słomkowo), Służewo, Sowikowo (dziś Sójkowo), Straszewo, Stróżewo, Sycewo, Szczebiotowo (dziś Szczeblotowo), Strzemykowo (Strzemkowo), Sułkowo (Sukowy), Toporzyszczewo, Warzymowo, Wąsowo, Włostowo, Złotowo — Jurkowo, Lenartowo, Witkowo.

W związku z temi nazwami miejscowemi następne imiona lub nazwiska: Bacicz, Batek, Baran, Bądek, Bełsz, Biegan, Bodzan, Broń, Bronisz, Buszek, Cestryj, Chleb, Chrost, Cyk, Czoło, Drosz, Dłóto, Dalek, Falisz, Galisz, Giż albo Giża, Gniewek, Gocun, Głowik, Golej, Gościej, Grad, Imbran albo Emeran, Kacz, Kaczka, Kij, Kożuszek, Kretek, Latko, Likman, Lis, Liszka, Lubiesz, Lubst, Łój, Łuszcz, Marul, Miłach, Mleczko, Młodoj, Niemoj, Nakon, Opola, Orzeł, Orpik, Ośniszcze, Otmiana, Palec, Pań, Paruch, Pilich, Płomyk, Połaj, Potuła, Popiel, Próchno, Radziej, Ruc, Rusin, Rusek, Sarna, Siedlim, Sierak, Sięgan, Sikora, Sławosz, Starzec, Słonek, Służ, Sowik, Strasz, Stróż, Sułek, Syc, Szczebiot, Strzemyk, Toporzyszcze, Warzym, Wąs, Włost, Złoty — Jurek, Lenart, Witek.

Na -owy niewiele: Rożniatowy, Sierakowy, Witowy i imiona Rożniata, Sierak, Wit.

Na -in‖-yn następne: Balin, Bielino (dziś Bilno), Borucin, Chalino (dziś Chalno), Czamanin, Czołpin, Gęsin,

Głuszyn, Gogolin, Kałęczyn, Kawęczyn, Krotoszyn, Lubomin, Lubsin, Łąkocin, Łążyn, Mąkolino (Mąkolno), Mąkoszyn, Mierzwin, Nożyczyn, Pałczyn, Pczenino (Pścinno), Pławin (czy Pławno), Racięcin, Rąbin, Rogalin, Rzadkwin, Sędzin, Skibin, Ślesin, Sławęcin (kilka razy), Smardlino (Smarglin), Stanomin, Szyszyn, Wojucin (Wójcin), Wysocin, Ziemięcin, Żelechnin (Żelechlin), Żyrzyn (Rzeszyn) — Janocin, Mikorzyn.

Nazwy te pochodzą od imion lub nazwisk jak Bała, Biała, Boruta, Chała, Czemania czy Czemana, Czołpa, Gęś, Głusza, Gogoła, Kałęka, Kawęka, Krotosza, Luboma, Lubsa, Łąkota, Łęga, Mąkoła, Mąkosza, Mierzwa, Nożyca, Pałka, Pczana, Pława (?), Racięta, Rąba, Rogala, Rzodkwa, Sędzia, Skiba, Ślasa, Sławęta, Smardła, Stanoma, Szysza, Wojuta, Wysota, Ziemięta, Żelechna, Żyra.

Wreszcie nazwy w formie przymiotników na spółgłoskę miękką: Bronisław, Bytom (dziś Bytoń), Krzywosądz, Licheń (albo Lichyń), Lubomyśl, Lubotyń, Niesłusz, Morzysław, Pakość, Przybysław, Włodzisław (Włocławek i Inowrocław) od imion

Bronisław, Bytom, Krzywosąd, Lichyn, Lubomysł Lubotyn, Niesłuch, Morzysław, Pakost, Przybysław, Włodzisław.

Dodaję jeszcze kilka uwag co do niektórych nazw. Bachorce na wschód od Kruszwicy są to albo Borcharce z r. 1250[1]) dziś nieznane albo pochodzą od nazwiska Bachorzec : Bachorz.

Cestryjewo przy Strzelnie, r. 1475[2]) Czastryewo, r. 1559 Czastrygewo, przypomina pierwszym członem nazwę miejscowości na Pomorzu Ceglos r. 1173[3]), Ceradz pod Poznaniem i imię księcia obodryckiego Cedrag.

Ciechrz, r. 1165(!)[4]) Czechre tj. Czechrze, pod Strzelnem jest stąd ciekawy, że nazwę tę przenieśli Powałowie, wyzbywszy się Strzelna i Ciechrza w celu fundacji klasztor-

[1]) Ulanowski Dok. Kuj. str. 79 (187).
[2]) Priv. Strzeln.
[3]) Cod. Pom. d. str 89.
[4]) Kwp. nr. 3.

nej na Mazowszu pod Warkę i tam pod Magnuszewem osadzili Czychry, dziś Cychry, które jeszcze r. 1425 (Metr. ks. maz. I, nr. 886) członek ich rodu Sasin dzierzył.

To samo dotyczy niewątpliwie Cienciska, r. 1193[1]) Centiwsko pisanego, bo przydomek Cienciwa znany był jeszcze w r. 1415[2]) w pobliżu Magnuszewa i Cychr w Trzebiniu.

Kołuda może w związku z Kolęda. Nazwisko na Kujawach nie zachowało się w źródłach, powtarza się jednak za Kaliszem w Kolędzicach, Kołudowie oraz za Miliczem w Kolędzie. W drugiej połowie XIII na Śląsku ziemianin Paweł Kolęda (może *Kołęda co bliższe) albo Kołuda[3]).

Nieistniejące dziś Krery (od śpiewu łabędziego) między Kruszwicą, Tarnowem a Gocanowem, od których w XV wieku mieli nazwisko Awdańce Kryrscy a które prawdopodobnie także przypomina uroczysko w tej okolicy Krysk = *Kryrsk, zasługują dlatego na baczniejszą uwagę, że Awdańce przenieśli tę nazwę także pod Krzywiń, gdzie do dziś znajduje się uroczysko Krery.

Kryte, r. 1165(!)[4]) Krzitha, pod Kołudą, w następnych wiekach tamże łąki, otrzymał klasztor mogileński od księcia Bolesława, później miejscowość ta upadła.

Lubraniec, około r. 1325[5]) Ludbranz, stare siedlisko Godziębów, w związku z obcem imieniem Ludbrand, Leutbrant.

Osięciny, r. 1295[6]) de Osencin, około r. 1325[7]) de Ossenczini wskazuje na jakieś nieznane imię Osięta.

Ostrowąs, jeden pod Służewem, drugi pod Warzymowem, w związku pewnie z Wąsowem w tej okolicy.

3 nazwy dalej o rodzaju nijakim w pośredniem sąsiedztwie to Parchanie, Pieranie i Sobiesiernie.

Potrzymiech na Gople może pierwotnie osada młynarska tego typu co nazwy Chwacimiechy, Parzymiechy, Przedrzymiechy, Trzęsimiech. Przyległy zaś Potrzymionek zbyt się odchyla formą od Potrzymiecha; czy pierwotnie Potrzymień?

---

1) Kwp. nr. 32.
2) Ks. z. Czerskiej nr. 406.
3) Ob. Kozierowski Bad. Wpol.
4) Kwp. nr. 3.
5) Mon. Pol. Vat. I str. 263.
6) Kod. d. pol. II. 1. str. 129.
7) Mon. Pol. Vat. I str. 265.

Raciążek, r. 1165(!) (Kwp. nr. 3) Nowum Radcez, mimo Racic, Racięcic i Racięcina, sięga, zdaje się, bardzo dawnych czasów, bo przypomina Raciąż sierpecki i tucholski, starożytne grody sięgające może przedhistorycznych czasów.

Ryń i tamże Zaryń i Podryń pod Izbicą oznacza może kamieniste nasypy.

Sabłóg, dziś Sadług, Sadłużek opiera się tłumaczeniu.

Świesz, około, r. 1520[1]) Szwiesz, pod Bytoniem niezawodnie w związku z Swieszewami pod Izbicą, około r. 1388(?)[2]) Swiszewi pisanemi.

Szarlej pod Inowrocławiem przypomina równobrzmiący przydomek ziemiański w Siekierkach pod Kostrzynem[3]).

Szymborze, jeszcze roku 1505[4]) Samborze, pochodzi oczywiście od Sambora a Ściborze w związku z Ściborami z rodu Ostojów.

Wonorze niekiedy Wąnorze, r. 1246[5]) Wanoze, z niestałą samogłoską nagłosową niewiadomo, czy w związku z norą i czy to pierwotne *Wnorze jak wągroda = wgroda z r. 1352[6]). Było na Mazowszu nazwisko Wnor r. 1244[7]) i znamy do dziś Wnorów powiat sandomierski oraz Wnory powiat mazowiecki; w tym razie dałby Wnor : Wnorze jak Sambor: Samborze : Szymborze.

Nazwy wreszcie toni goplanych, a musiały być ich setki, nie zachowały się w księgach ziemskich, bo właśnie księgi ziemskie kruszwickie i inowrocławskie z średnich wieków przepadły. Dzisiejsze nazwy toni zebrane przezemnie przed kilku laty[8]) pochodzą po części z nowszych czasów. Starsze pewnie nazwy są np. Krysk przytoczony już wyżej, Laskowiec, Dębowiec, Kamieniec, Jardon, Piekielne wrota, Kurzeń, Kurzyniec, Biała osoba, Orły itd.

Na tem wyczerpaliśmy nazwy topograficzne tak miejscowe jak i polne oraz wodne, a ten krótki przegląd pouczył nas, że imiennictwo pojezierza Gopła jest w ogromnej części rodzime, bo tylko kilka nazw pozostało nie-

---

[1]) Mon. Vlad, XI str. 45.
[2]) Terr. Brzest. Przed. r. 1381—1408 f. 16.
[3]) Ob. Kozierowski Bad. Wpol.
[4]) Wierzbowski Matr. III nr. 2394.
[5]) Ulanowski Dok. Kuj. str. 17 (125).
[6]) Kwp. nr. 1314.
[7]) Ulanowski Dok. Kuj. str. 185 (293).
[8]) Ob. Kozierowski, Bad. Wpol. Gopło.

wyjaśnionych. Poznawszy w ten sposób cały szereg siedlisk i osad, stwierdzimy teraz na podstawie źródeł najdawniejszy stan posiadania, dzieląc całą własność ziemską na 3 części tj. książęcą, duchowną i rycerską. Pierwotna własność książęca skupiała się przeważnie naokoło grodów albo opierała się o ważne stanowiska na szlakach wojskowych i handlowych. Świadczą o tem przy Kruszwicy Kobelniki, Żerniki, Konary, Łagiewniki, Niewodniki, Korabniki, Sokolniki, w pobliżu Radziejowa Skotniki, Szewce, w okolicy Inowrocławia i Gniewkowa Cieślin, Złotniki, Kobylniki, Zduny. Z nazwisk kmieci książęcych darowanych przed r. 1165 (?)[1]) Benedyktynom w Mogilnie jak Redecz, Wolisz, Radziej, Unimir, Żyra, Rukawka, Przybysław wynika, że miejscowości Redecz, Woliszewice (dziś Olszewice), Radziejów, Unimierz, może Żyrzyn (dziś Rzeszyn), Rękawczyn i Przybysław należały do książąt. Również na Kujawy wskazują nazwiska kmieci r. 1136[2]) w posiadłościach arcybiskupich klucza żnińskiego zapisane jak Sirak, Ruc, Dłutla, Kożuszek, Sułek, Wolisz, Cyk, Główka, Tągomir, Jeż, Kruszk, Bachora albo Bachorza, Cyg, Niemoj, (ostatnich 5 nazwisk w niezn. dziś Lestnicy!) i Mąkosza. Świadczyłoby to, że książę z posiadłości swych zlecił niektórych kmieci arcybiskupowi do osiedlenia jego włości; w tym razie były wówczas w władaniu książęcem Sierakowo, Rucewo, Dłotowo, Kożuszkowo, Sułkowo (dziś Sukowy), Woliszewice (dziś Olszewice), Cykowo, Głowikowo, siedliska nad rzeką Tążyną, Jeżyce, Krusza, Bachorza, Cygowy (później uroczysko pod Inowrocławiem), Niemojewo i Mąkoszyn. Jeżeli zaś powyższe nazwy miejscowe poprzedzają te nadania, wskazują w każdym razie przytoczone nazwiska na okolicę, z której pochodzą. Dalej własnością książęcą było Kryte albo Krzyte pod Kołudą, zlecone przez księcia Bolesława (?) przed r. 1165 (?)[3]) Benedyktynom w Mogilnie, Węgierce darował książę Mieszko Stary klasztorowi Norbertanek w Strzelnie[4]), Sokolniki, Dłotowo, Złotowo, Oskowo niezn. czy Osowo pod Lubrańcem (Oscoūo)

---

[1]) Kwp. nr. 3.
[2]) Kwp. nr. 7.
[3]) Kwp. nr. 3.
[4]) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 12 (120).

przed r. 1220[1]) posiadłości książęce, następnie tychże Norbertanek, dalsze włości książęce Kwieciszewo przed r. 1145[2]), przed r. 1268[3]) Marulewo, Dalkowo, Świrzepsko (może Śrubsko), przed r. 1232—33[4]) Kicko. W kasztelanji kruszwickiej na zachodniem wybrzeżu Gopła złączyli książęta prawdopodobnie drogą zamian kilka posiadłości, przedtem świeckich i duchownych w jeden klucz, w skład którego wchodziło Chrosno, Sierakowo, Włostowo, Lachmirowice i niezn. dziś Goszczejewo albo Gościejewo pod Polanowicami a z wschodniego brzegu Złotowo, Sadowie i nieistniejące dziś Kokoszyce. Wyspa Potrzymiech, największa na Gople, była również własnością królewską, bo położony tamże Ostrówek, niegdyś Ostrów należał do starostwa radziejowskiego. Prócz tych osad należały do grodu kruszwickiego r. 1508[5]) Gębice z Dzierzążnem, Skulsk i niezn. Stronia. Do grodu radziejowskiego należały w XV i XVI wieku[6]) Czołpin, Bodzanowo, Bieganowo, Płowce, Bytoń, Złotowo, Skotniki, Próchnowo, Pścinnek i Ostrówek, do grodu inowrocławskiego zapisane r. 1505[7]) Orłowo, Tuczno, Jaksice, Niszczewice, Sławęcinek, Mątwy, Broniewo, Szymborze, Jacewo, Rąbin, Batkowo, Turzany, r. 1516[8]) jeszcze Sojkowo, w skład królewszczyzny gniewkowskiej wchodziły w XVI wieku Wielowieś, Buczkowo, Murzynno i Chrząstawa (dziś Chrząstowo). Gród nadwiślański w Słońsku niewiadomo jakie miał uposażenie, już r. 1185[9]) książę Leszek darował gród słoński biskupstwu włocławskiemu, kasztelanowie tego grodu znani są od następnego wieku. Gród Zagople, prawdopodobnie późniejszy Szarlej, pojawia się w źrodłach dopiero r. 1271[10]), położony między Inowrocławiem a Kruszwicą na granicy ziem inowrocławskiej i kruszwickiej a późniejszych województw inowrocławskiego i brzeskokujawskiego, upadł już w średnich wiekach po pogromie Krzyżaków.

---

[1]) Ulanowski l. c., str. 12 (120).
[2]) Kozierowski. Badania Wpol.
[3]) Perlbach. Pommerell. Urk., str. 185.
[4]) Kochanowski. Cod. d. Mas. I, str. 374.
[5]) Wierzbowski. Matr. III. 1, nr. 435.
[6]) Wierzbowski. I, nr. 1921. Pawiński. Źr. dz. XIII.
[7]) Wierzbowski. Matr. III, nr. 2394.
[8]) Wierzbowski. c. IV. 2, nr. 10896.
[9]) Kod. d. pol. II, 1, str. 5.
[10]) Kwp. nr. 444.

Znacznej części posiadłości swych wyzbyli się książęta prawdopodobnie na rzecz kościoła. Arcybiskup gnieźnieński jako metropolita wszystkich kościołów w Polsce dzierżył ziemię we wszystkich dzielnicach i diecezjach, więc także na Kujawach. Roku 1136[1]) zapisane jako jego posiadłości Chełmce „Chołm", Konary, Bachorza, może późniejsza Ujma nad Bachorzą, Poddąbia, może dzisiejsze Poddębice, Jerzmanowo i Drwalewo. Z przytoczonych zaś wyżej nazwisk kmieci arcybiskupich wynika, że drobna ich część pochodziła także z Kujaw, prawdopodobnie z posiadłości książęcych albo też majątków arcybiskupich na Kujawach. Roku 1250[2]) należały do arcybiskupa także Biskupice pod Radziejowem. Majątki ziemskie biskupstw kruszwickiego i włocławskiego znamy niestety dopiero z r. 1250, tj. z lat, które wyprzedził blisko dwuwiekowy rozwój z rozmaitemi zamianami, darowiznami, kupnem itd., tak że obecnie trudno stwierdzić, co stanowi dawniejszą, a co późniejszą własność obu kościołów. W każdym razie wyszczególnia ten spis posiadłości każdego kościoła z osobna przed ich późniejszem zlaniem się.

Jedną z najstarszych posiadłości biskupa kruszwickiego jest Parchanie, w którem według tradycji już w drugiej połowie XI wieku[3]) istniała świątynia i groby najdawniejszych biskupów. Od Parchania ku rzece Tążynie a następnie ku Wiśle między Otłoczynem a Modzerowem znajdował się największy zrąb majątków tegoż biskupa, więc Brodnia (dziś Brudnia), Ośniszczewo, dział Murzynna (inny dział pozostał książęcy), Chlewiska, Przybysław, Straszewo (poprzednio własność Zbyluta[4]) z rodu Pałuków, którym było właściwe także imię Strasz!), Mleczkowo, Turzno, Raciążek, może zamieniony za niedaleki Słońsk, Psarzewo, dziś Siarzewo, Otłoczyn (pierwotnie dziedzictwo Sasina z rodu Powałów, który był ojcem biskupa mazowieckiego Giedki, około r. 1238 — 47[5]), Ciechocinek, Brzoze z Bobrownikami (pod Słońskiem), Grabkowo, Sokołowo, Lubomin, Sosnka (niegdyś pod Broniewem), Piaski, nie

---

1) Kwp. nr. 7.
2) Ulanowski. Dok. Kuj. str. 79 (187).
3) Mon. Pol. IV, str. 25.
4) Kod. d. pol. II, 2, str. 605.
5) Kochanowski. Cod. d. Mas. I, str. 441

istniejące dziś Kryry Wojka pod Kruszwicą, (widocznie nabyte od Powałów, którzy znali imię Wojsław), Łojewo, rybaków dział w Dalkowie, Winiary, Modzerowo, Kucerz i Unomie (dziś Ułomie). Kościół zaś kruszwicki dzierżył Piotrkowę (niewiadomo którą), Borcharce (może dzisiejsze Bachorce), niezn. bliżej Niżyno (Nysino) i również niezn. Jaksino, 2 działy u Rybitw, Sławęcin (pod Kruszwicą), w Raciąskiem Kruszyn, Górę, Tupadły, Podole, Dąbrówkę, Słupy, dział przy Biskupicach radziejowskich, Konarzewo (niegdyś pod Kruszwicą), dział dziekana w Murzynnie i Oborę. Jako dzierżawy biskupstwa włocławskiego zapisano wówczas kilkanaście miejscowości po całych Kujawach rozproszonych. Wymienione są Kurzeszyn (dziś Korzeszynek pod Lubrańcem), niezn. Loparcino, Siewiersk, Niestojszewo (dziś Niestuszewo pod Raciążkiem), Chomimin (dziś Chomlin) z przyległym Zdunowem, Sadowie (może nad Gopłem), Kołuda, Popowo (dziś Popowice) i przyległy Smólsk. Większe skupienie znajdujemy tylko między Brześciem a Chodczem, więc na wschodnich krańcach Kujaw. Prócz tego dzierżył kościół włocławski Sikorowo pod Inowrocławiem i kilka miejscowości poza naszym obszarem.

Znaczniejsze dziedziny przypadły w udziale także klasztorom z łaski monarszej lub z darów rycerstwa. Jedna z najdawniejszych fundacyj w dalszej okolicy to klasztor Benedyktynów w Mogilnie, założony według zgodnej tradycji przez Bolesława Śmiałego około roku 1065. Z dokumentów pochodzących pewnie z XII wieku[1]) wynika, że w naszych stronach posiadali ci zakonnicy Czechre (dziś Ciechrz), Wojucino (dziś Wojcin), niezn. dziś Lubieszowo z połową jeziora, również niezn. Radzencze z rzeką i obu brzegami, wszystkie 4 miejscowości na naszym obszarze pod Strzelnem, Gocunowo (dziś Gocanowo) pod Kruszwicą darował im bliżej nieznany Andrzej a nie istniejące dziś Kryte albo Krzyte pod Kołudą książę Bolesław drogą zamiany za również niezn. miejscowość Raniglów; wdowa zaś po Bolesławie Krzywoustym księżna Salomea zleciła klasztorowi Radziejów Stary nie bez oporu książąt a synów swych, którzy przy starym grodzie

[1]) Kwp. nr. 2, 33.

nie chcieli się prawdopodobnie pozbywać ziemi na rzecz zakonników, bo utrudniało się przez to utrzymanie grodu. Przypuszczam, że już w pierwszej fundacji w XI wieku z królem Bolesławem Śmiałym wzięli udział Powałowie a z ich daru pochodził pewnie Ciechrz i Wojcin. Poznamy niżej, że w sąsiedztwie Ciechrza i Wojcina dziedziczyli na pewno w XII wieku Powałowie oraz, że miejscowość Cychry powtarza się w sąsiedztwie ich odwiecznych siedzib Magnuszewa, Samogoszczy itd. pod Warką. Nawet z pobliża Wojcina Cienciwsko, dziś Ciencisko powtarza się pod Magnuszewem jako przydomek ziemiański Cienciwa w Trzebieniu w początkach XV wieku[1]). Zresztą wśród niewielu zapisanych dobroczyńców klasztoru w Mogilnie Powałowie nie są bliżej wymienieni. Wspomniani są tylko Dobrogost z rodu Nałęczów od Padniewa, bracia Paweł i Ziemwa od Liśca, Odolan od Sokołowa i znany nam już Andrzej od Gocanowa.

Klasztor Kanoników regularnych w Trzemesznie pochodzący z czasów Bolesława Krzywoustego cieszył się w XII wieku wielkiem poparciem książąt i rycerstwa. Najstarszy przywilej zawierający spis posiadłości tego klasztoru pochodzi mniejwięcej z r. 1145[2]). Na naszem terytorjum dwu rodów członkowie opatrzyli bogato tę nową fundację a mianowicie Powałowie i Łabędzie. Z pierwszego rodu komes Trojan darował Pilchutkowo (dziś Pikutkowo) i Grabianowo pod Lubaniem a brat jego Janusz Strzelno. Po wzniesieniu w Trzemesznie kościoła św. Jana Ewangelisty, więc patrona Januszowego, tenże dodał Sierakowo (w pobliżu Gopła), Ostrowite (Trzemeszeńskie przy Trzemesznie), Januszowo (dziś Januszkowo pod Żninem) i niezn. Chorzelino (jeżeli to nie Chorzelice albo Chorzałki pod Iwnem kostrzyńskiem). Nie dosyć na tem. Posiadał Janusz z małżonką Sulisławą z nadania książęcego gród Wyszogród nad Wisłą, i stąd przeznaczył Kanonikom trzemeszeńskim połowę dochodu z targów, karczem itd., wraz z Łoskuniem i jarem na Brdzie. Łabędzic zaś komes Włost darował od jego imienia nazwane Włostowo z wielką częścią jeziora Gopła.

[1]) Ob, wyżej ks. z Czerskiej, nr. 406.
[2]) Kwp. nr. 11.

Przed r. 1216[1]) posiadał klasztor trzemeszeński w okolicy Strzelna Młodziejowo a już r. 1293[2]) Stodoły pod Kruszwicą; tegoż roku posiadłości klasztoru trzemeszeńskiego w księstwie kujawskiem Kwieciszewo, Stodoły, Włostowo uwolnił książę Władysław Łokietek od jurysdykcji grodu kruszwickiego. Linja pociągnięta przez Strzelno wzdłuż Gopła dzieliła posiadłości Benedyktynów mogileńskich od Kanoników trzemeszeńskich.

Już w drugiej połowie XII wieku nastąpiły jednak na tym obszarze nowe zmiany. W połowie XII wieku założył bowiem w Chalnie pod Świerczynem prawdopodobny Łabędzic Piotr Magnus, syn Wszebora, wojewoda kujawski i kasztelan kruszwicki, klasztor Norbertanek, a fundacja niedługo potem przeniesiona została do Strzelna. Zmarł Piotr Wszeborzyc około r. 1176[3]), a w latach 1220—33 występuje syn jego jako patron kościoła strzeleńskiego. Przedtem więc pewnie klasztor trzemeszeński wyzbył się Strzelna, albo nie posiadał go całego, bo Strzelno była to pierwotnie cała okolica między Bronisławiem, Polanowicami, Wojcinem i Ostrowem. Okolicę tę zajęły z początku pewnie z daru Łabędziów Norbertanki. Bulla papieża Celestyna III z r. 1193[4]) wymienia właśnie na określonym obszarze jako majątki ziemskie tych zakonnic Strzelno, Ostrowite (dziś Ostrowo pod Strzelnem), Bielsko, Cienciwsko (dziś Ciencisko) i resztę włości rozproszoną po Kujawach, więc wieś Gopło za Kruszwicą, Strońbiodr (dziś Środoń pod Duninowem, Łabędzie mieli właśnie przydomek Dunin!), niezn. bliżej Krosnę (chyba że to Chrosno pod Kruszwicą), Łojewo (w niem spotykamy pewnie na części w XIV wieku Łabędzi), Bytoń i Stróżewo. Własność klasztorna rosła szybko, z daru księcia Mieszka Starego przybyły Węgierce, znów Dąbie, Bojmie, Dziana z nową wsią Imielinem i Dzienica (dziś tylko Dziennice) przeszły w ręce księcia Konrada, który dał za to Sokolniki, Mirosławie (dziś Mirosławice), Złotowo i Oscouo (może Osowo pod Lubrańcem), powstały też pewnie nowe osady na obszarze strzeleńskim klasztoru lub przypadły drogą darów, zamian

[1]) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 10 (118).
[2]) Kwp. nr. 708.
[3]) Ob. Kozierowski. Bad. Wpl. Chalino.
[4]) Kwp. nr. 32.

i kupna, dość że w latach 1215—49[1]) wymienione są jeszcze następne posiadłości na obszarze strzeleńskim Jeziory, niezn. Lubieszowo, Rzadkwin, Kniąginice, dziś Książ, Młyny, Witkowo, Sławsko, Bronisław M., w dalszych zaś stronach niezn. Podrożowo „Podrosovo", Makowiska nad Wisłą, Bieganowo (pod Byczyną), Wonorze (pod Parchaniem), nawet Skulsk. W późniejszych czasach nię zdołały zakonnice wszystkich tych posiadłości utrzymać w swym ręku. Dzięki ich zabiegom powstały z biegiem czasu na terytorjum strzeleńskiem nowe osady i folwarki jak Bławaty, Łąkie, Gaj, Siedluchna, Zbytowo itd.

Trzeci czynnik społeczny, odgrywający prócz księcia i kościoła na naszej ziemi wybitną rolę, to rycerstwo. Na czoło rodów rycerskich wysuwają się Powałowie, później także zwani Ogończykami. Charakterystyczne ich imiona rodowe, powtarzające się w pierwszych pokoleniach bardzo często, to Wojsław, Trojan, Magnus, Żyrosław, Olt, Sasin. Najstarszy znany ich przodek jest Wojsław, stolnik księcia Władysława Hermana i towarzysz wojenny Bolesława Krzywoustego. Życie jego przypada więc na ostatnie dziesiątki XI[2]) i pierwsze XII w. Z żony pierwszej Dobiechny, córki Awdańca Kiełcza, miał dwu synów komesów, Janusza i Trojana, których poznaliśmy jako dobroczyńców klasztoru trzemeszeńskiego, ofiarowali mu bowiem przed r. 1145 Strzelno i inne wyżej wymienione posiadłości. Po Januszu z Wyszogrodu i żonie jego Sulisławie pochodzą Sasin, który ojcem był biskupa płockiego Giedki († 1223), Żyry a. Żyrosława, wojewody mazowieckiego († po r. 1185), którego synem był Olt, i córki nieznanego imienia, która wyszła za księcia pomorskiego i była matką księcia gdańskiego Sambora, występującego około r. 1178. Po tym Olcie pochodzi może Oltowo, dziś Ułtowo pod Bielskiem płockim (Mon. Pol. V str. 438). Jeszcze r. 1400[3]) występował w Łęczyckiem ziemianin Olt, syn Giedki, ze Skoszew i Giedczyc. Z drugiej gałęzi Powałów wyszedł komes Magnus, ok. r. 1109 wielkorządca Mazowsza, według Galla. Imię

[1]) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 12 (120) — 17 (125) i Kwp. nr. 84.
[2]) Kochanowski. Cod. d. Mas 29, 154 i n; Małecki. Studja her. I str. 281 i n.
[3]) Pawiński. Ks. łęcz. II ur. 2230.

Magnus zachowało się w nazwach miejscowości, które niegdyś należały do tego rodu, jak Magnuszew pod Warką, Magnuszewice w Pleszewskiem, w Magnuszewicach była niegdyś nawet dziedzina Trojanowa! Możny ten ród miał potężne oparcie o Wisłę, główny zrąb jego włości znachodzimy po obu brzegach od ujścia Pilicy poprzez całe Mazowsze, Kujawy, ziemię Chełmińską, aż pod Grudziądz! Do jego dziedzictwa należały pod Warką Samogoszcz, Magnuszew, Cychry, na północ od Sochaczewa ku Wiśle Trojanów i Brochów, pewnie i Żyrzyn pod Wyszogrodem, gęściej potem od Płocka Słupno, Popłacin, Chełpowo, Duny (dziś Duninów), Łęg, Pikutkowo, Ostrowąs, Murzynno, Otłoczyn, Osiek, grody Wyszogród i Pień, Kotomierz i Żyrowite, dalej ku Chełmnu Pędzewo, Bieńkówko, Uść, Kiełp, Grubno, Jeleniec, Krusin, Klęczkowo i najdalej na północ Tuszewo pod Grudziądzem. Dalej zaś od obu brzegów Wisły możnaby jeszcze przytoczyć mnóstwo miejscowości. Przytoczony szereg nazw wystarcza na dowód, że w XII w. panowali Powałowie nad środkową Wisłą, dzierżyli nad nią kilka grodów, jak Pień i Wyszogród (i Starogród pod Bieńkówkiem chełmińskiem?), o ruchu zaś osadniczym nad Wisłą świadczą nazwy miejscowości wzdłuż jej pobrzeża się powtarzające, jak Mursk pod Wistką i Morsk pod Świeciem, Zbrachlin pod Przypustem i Zbrachlin naprzeciw Bieńkówka, Wyszogród pod Płockiem i Bydgoszczą itd. Od Wisły posuwali się Powałowie w głąb kraju. Właśnie na naszych Kujawach już w XII i XIII wieku zapisane liczne ślady naszego rodu. Prócz komesów Trojana i Janusza od Pikutkowa, Grabianowa, Strzelna, Sierakowa, Ostrowitego, Januszkowa, Chorzelina, Wyszogrodu, prócz Żyrosława od Ostrowąsa, Murzynna, Seroczek, darowanych na fundacje kościelne, wspomnimy na naszym obszarze nieznanego bliżej Wojka t. j. Wojsława, który dawno przed r. 1250[1]) wyzbył się części nieistniejących dziś Kryr nad Gopłem. Znów niedalekie Chełmce trzymał w części Olt, który r. 1233[2]) tę dziedzinę sprzedał Sasinowicom, niewątpliwym swym współplemieńcom.

[1]) Ulanowski. Dok. Kuj. str. 77 (185)
[2]) Kod. d. pol. II. 1. str. 11.

Otłoczyn nad Wisłą posiadał w drugiej połowie XII wieku[1]) Sasin, ojciec biskupa mazowieckiego Giedki. Dzisiejsze Rzezewo pod Kłóbką jest dawniejsze Żyrzewo, osiedlone przez nieznanego bliżej Żyrę, z naszego rodu, po którym potem władali Leszczyce od Kościelca i Pakości. Także Kijewice pod Strzelnem można za pierwotne dziedzictwo naszego rodu uważać, dlatego, że w Małopolsce pod Pińczowem dzierżyli Powałowie Kije, przyległy Samostrzałów, przypominający ich włość Strzelno, i t. d. Wreszcie Rzeszyn nad Gopłem, dawniejszy Żyrzyn, godzi się przytoczyć, bo przypomina nam Żyrę. Nazwę Ostrowąs przenieśli Powałowie na Śląsk, gdzie Żmigród dzierżył r. 1155 według bulli Adrjana IV Wojsław, a w pobliżu znajdowała się dziś nieznana miejscowość Ostrowąsa! Jeszcze w pierwszej połowie XV wieku dziedziczyli Powałowie nad Gopłem w Siemionkach, niegdyś Siemianicach[2]). Nawet ich nazwisko rodowe Powała zachowało się na Kujawach w nazwie miejscowości Powałkowice pod Witowem, w których r. 1339[3]) pewny Powała, Paweł Słapa (przydomek znany u Ogończyków) występuje. Za daleko odbieglibyśmy od tematu, gdybyśmy choć tylko na Kujawach mieli opisać wszystkie gniazda tego rodu, np. Latkowo, Wysocin, Kościelnąwieś, Morzyce, Czamanin, Mąkoszyn, Zakrzewo, Krzywosądz, Koszczały, Broniewo, Sierakowy, Radojewice, Kościelec, Chrostowo. Zwłaszcza w Kościelnejwsi siedział wybitny odłam naszego rodu, jak Krzesław w XIII wieku, tegoż wnuk Żyra, i Żyry wnuk znów Krzesław, wojewoda brzeski na przełęczy XIV i XV wieku. Co się tyczy pochodzenia tego rodu, wskazują imiona Magnus i Olt, dalej dziedzictwo miejscowości Duninowa nad Wisłą (Duny jak Czechy) oraz przydomek Donin Ogończyka Andrzeja, podkomorzego włocławskiego[5]), na dawne stosunki z wikingami duńskimi prawdopodobnie w Gdańsku i na opanowanie z biegiem czasu pobrzeża Wisły w ważniejszych punktach strategicznych i handlowych. Przydomek zaś

---

[1]) Kochanowski. Cod. d. Mas. I str. 441.
[2]) Priv. Strzeln. r. 1449.
[3]) Kod. d. pol. II. 1 str. 282.
[4]) Ob. Kozierowski. Bad. Wpol.
[5]) Zamojski. Notaty her. sfrg. ur. 996.

Sasin jest może reminiscencją rodową o walkach z szczepem staropruskim Sasinów na pograniczu Mazowsza.

Drugi ród, który niemniej wybitną odegrał rolę w dziejach dawnej Polski, który napewno dziedziczył nad Gopłem, a sięga niemal początków historycznej, to Awdańce albo Skarbkowie. Imię pierwszego ich przodka Audy albo Audona pochodzi od staronord. *audr*, stgerm. *auda* 'skarb'[1]). Imię *Audun* było rozpowszechnione u Normanów w odmianach *Audon*, *Auden*, *Awduns*, *Oudans*, np. w X wieku w Danji rodzina, w której się powtarzają imiona Audun i Asgeir, r. 1295[2]) rycerz Audun Hugleikson Hestakorn, który w imieniu króla norweskiego Eryka Magnussona zawarł w Paryżu przymierze z Francją, po jego gwałtownej śmierci opowiadano, że skarby zakopał, a stół srebrny zatopił w jeziorze Iölster. Dalsze imiona rodowe Awdańców są w części obce, w części rodzime, więc Jaszczołd = Askold od nord. *asca* 'popiół', Szczedrzyk = Teoderyk, Henryk, Skarbimir i stąd pochodne formy, jak Skarb, Skarbek, Skarbin (jak Prusin, Sasin), Skarbosz, Pakosław a. Pękosław, Przedwój, Kiełcz, Wilk, Mścigniew, Dobiesław, Lasota, Tworzjan = Florjan, Michał, jako przydomek Skóra np. w nazwach Skórczyn, Skoroszewice, Wawrzyno - Skóry. Na stosunki z północą wskazuje następnych kilka faktów np. w okolicy Pucka przy drodze ze Starzyna do Kwiecina r. 1281[3]) zapisane uroczysko Skarbowa mogiła „Scarboue mugula", na Pomorzu zachodniem w drugiej połowie XII wieku rycerz Skarbimir, którego syn Ratysław ze Skoręcina zmarły r. 1216[4]) darował Pękowo klasztorowi w Dargunie, posiadającemu także Skarbieszowo r. 1248; podobne nazwy w ziemi Obodrytów Skarbowo, Skarbienowo, Skarbice. Tak Skarbimira jak Skoręcino i Pękowo można według licznych analogij związać z Awdańcami. Wreszcie w pobliżu starego grodu wikingów Jomsborga na wyspie Wolinie u ujścia Odry znajduje się Lubiń (dziś niem. Lebben), a nazwa ta często

---

[1]) Semkowicz. Ród Awdańców str. 8 i n.

[2]) Baumgartner. Durch Skandinavien str. 76.

[3]) Klempin. Cod. Pomer., str. 236, 244

[4]) Meklenburg. Urk. I, str. 211, 573.

powtarza się w posiadłościach Awdańców jak pod Krzywiniem, Stawiszynem, Łęczycą, na Śląsku itd. Około r. 986 weszli wikingowie duńscy z Jomsborga, założonego przez Palnatokiego, pod wodzą Sigwalda w służbę księcia Mieszka, który z ich pomocą oswobodził ujście Odry od Duńczyków i Szwedów. Że niejeden z tej drużyny normańskiej na stałe w Polsce został, ziemią opatrzony przez księcia, jest możliwe. W każdym razie Awdańce już w XI wieku byli możnym rodem polskim, w ostatnich dziesiątkach XI wieku żyło conajmniej 8 przedstawicieli tego rodu zapisanych w księdze brackiej klasztoru Benedyktynów w Lubiniu pod Krzywiniem założonego w połowie XI wieku przez Awdańca Michała z Góry (pod Jarocinem czy Krzywiniem). Wymienieni wówczas Skarbimir, Jaskotel, drugi Skarbimir, Przedwój, Henryk, Szczedrzyk, Michał i Pakosław. Nie sposób w krótkiej rozprawie skreślić wszystkie siedliska i posiadłości tego rodu rozsiane po wszystkich dzielnicach Polski. Jedno tylko znamię charakterystyczne można zauważyć, a mianowicie, że grupują się około najważniejszych miast, przy znacznych brodach u rzek lub na starych szlakach handlowych. Przytem imiona rodowe powtarzają się liczne razy np. w okolicy Poznania Szczedrzykowo, Skarmierowiec, na dawnym obszarze rodowym krzywińsko-krobskim Skarbno, Pakosław, Skoraszewice, Wilkonice, Wilkowo (2 razy), pod Kaliszem Skarbimirzyce, dziś Skalmierzyce), Skarbimierz (dziś Skalmierz) i Lubień, pod Koninem Wilków, Morzysław, pod Łęczycą Lubień, Wilczkowice, Wilkowice, pod Krakowem Wilczkowice, Szczodrkowice, Szkalmierz, pod Sandomierzem Wilkowice, Kiełczewice, Wilczyce, Pękosławice, pod Radomiem Pakosław, pod Rawą, Wilkowice, Skarbin, pod Gnieznem Przysieka, Kobylica, Kiełcze, Lubiń. Również na Kujawach rozsiane są ich siedliska, pod Kowalem Wilkowice, Szczodrkowo (dziś Szczutkowo), pod Przedczem Izbica, Skarbonowo, Dzietrzychowice (dziś Wietrzykowice) i Osiecz, w okolicy Gopła Skarbimirowice (dziś Skalmierowice) i Przedwojowice (dziś Przedbojowice), Kryry w części, skąd Awdańce Kryrscy znani w XV wieku wzięli nazwisko, że to dawne dziedzictwo rodowe na to i ten dowód, że nazwa Kryry

powtarza się na drugiem ich terytorjum pod Krzywiniem. Po Chełmce, współdziedzictwo arcybiskupa gnieźn. i Powałów, zgłaszali się r. 1233[1]) Awdańce Pakosław i Mszczuj, w Sułkowie (dziś Sukowy) dziedziczyli r. 1403 i 1415[2]) Awdańce Dobiesław i Pakosław. Imię Dobiesław zapiszemy nad Gopłem jeszcze w Maszenicach, Polanowicach, Żegotkach r. 1357[3]), w Racicach r. 1399[4]) i w Rucewie r. 1434[5]). Ostatni Dobiesławowie mniej pewni, bo wówczaz także Poraje pojawiają się o tem imieniu w naszej okolicy np. w Rzeszynie. Za Inowrocławiem spotykamy dalsze siedliska naszego rodu jak powtórnie Skarbimirowice (dziś Skalmierowice), Dobiesławice, Wilczkowice starodawny niezawodnie ich gród Pakość (w XIII wieku nazwanoby Pakostowo jak Wilkostowo pod Gniewkowem!) od imienia Pakost = Pakosław, oraz Kościół z odwieczną świątynią romańską (dziś Kościelec) i pobliskie Wilkowo, za Notecią zaś Wilczkowo i Skarbienice, dalej za Bydgoszczą Skarbiewo, Szczodrkowo (dziś Szczutki), Pruszcz, Kotomierz. Awdańce z Pakości, Kościelca, Izbicy, Dębu i Skarbiewa byli jednej dzielnicy a pochodzili prawdopodobnie od Wilka z końca XII wieku, którego syn Jan r. 1230[6]) występuje w otoczeniu księcia Konrada a wnuk znów Wilk był wojewodą kujawskim w latach 1273—82[7]). Pierwszy ten Wilk był kasztelanem kruszwickiem około r. 1212—16 a jest zupełnie pewny przedstawiciel naszego rodu, bo zachowała się nawet jego pieczęć. Drugi Wilk w drugiej połowie XII wieku żyjący był biskupem płockim 1172—86[8]). Zasługują jeszcze na uwagę, gdy uwzględnimy równanie asca = popiół, imię Asca zapisane wśród najstarszych dobroczyńców klasztoru lubińskiego[9]) możliwe więc, że Awdańca, wreszcie imię rodowe Awdańców Askold, Jaskotel, Jaszczołd, nazwy trzech wsi Popielewo zwanych, z nich jedno pod Skulskiem gdzie w sąsiedniem

1) Kod. d. pol. II nr. 14.
2) Terr. Gn.
3) Ulanowski, Dok. Kuj., str. 146 (254).
4) Ter. Brzest. Przed. r. 1381—1408 f. 9.
5) A. Crusv. r. 1434 91.
6) Kod. d. pol. II, nr. 437.
7) Semkowicz, l. c. str. 230 i in.
8) Mon. Pol. VI, str. 603.
9) Mon. Pol. V, str. 573.

Buszkowie jeszcze w początkach XV wieku[1]) dziedziczył Jaszczołd, drugie Popielewo pod Trzemesznem, gdzie w sąsiedztwie znajduje się starodawna miejscowość Lubiń nad wielkiem jeziorem położona a w tejże okolicy niegdyś jez. Kiełcze pod Trzemesznem, wreszcie trzecie Popielewo w sąsiedztwie zupełnie pewnych siedzib Awdańców jak Skarbiewa, Buszkowa, Krąpiewa pod Koronowem. Jeszcze r. 1221[2]) występuje na Rugji w otoczeniu księcia Barnuty Jaromarzyca ziemianin Popiel

Podobnie jak oba dotąd przedstawione rody nie są autochtonami nad Gopłem ni na Kujawach, tak i niewątpliwie trzeci ród tj. Łabędzie a. Duninowie już herbem (łabędź, ptak w podaniach nordyjskich rozpowszechniony) i zawołaniem wskazuje równie na północny zachód Polski, Pomorze nadodrzańskie, gdzie starzy Polacy stykali się z Dunami tj. Duńczykami jako sprzymierzeńcy lub wrogowie, jako towarzysze broni w drużynach książęcych wespół z wikingami, lub pełniąc służbę na korabiach podczas wypraw morskich. Ponieważ już dziad żyjącego w pierwszej połowie XII wieku Piotra Włostowica, może Włost zwany, znaczne dobra posiadał na Śląsku w okolicy Wrocławia i góry Sobótki nad Ślęzą, przypuścić możemy, że już za czasów Kazimierza Odnowiciela w połowie XI wieku siedzieli Włostowie w Polsce. Nie bez słuszności odnosi Stan. Zakrzewski[3]) ich przybycie do Polski do czasów jeszcze wcześniejszych, a mianowicie do epoki ściślejszych związków Polski z państwami nordyjskiemi w drugiej połowie X wieku oraz ze sprzymierzonymi z Mieszkiem wikingami w Jomsborgu pod Palnotokim czy Sigwaldem. Od ujścia Odry posuwały się niezawodnie drużyny duńsko-normańskie ku wierzchowinom rzeki, nie dziw przeto, że ich w Głogowie i we Wrocławiu spotykamy i że władają tak starożytną okolicą, jak górą Sobótką i dorzeczem Ślęzy. Podobnie jak u Awdańców, Skarbów, Skarbków, Skarbimirów i Skarbinów, tak i u Duninów, Włostów, legendy o skarbach z Danji przywiezionych do Polski, wielką odgrywały rolę. Danja w starych podaniach polskich była eldoradem bogactw,

[1]) Ob. Kozierowski. Bad. Wp-l.
[2]) Cod. d. Pomer nr. 135.
[3]) Kwart. hist. r. 1914, str. 437 i in.

z którego bohaterowie zwozili skarby. Sami zaś normańscy wikingowie błąkali się za niemi po świecie. W XII wieku występuje cały szereg wybitnych postaci tego rodu, zapisany z okazji licznych fundacyj klasztornych, przez niego zakładanych lub uposażonych. Na czele ich Piotr Włostowic, palatyn wrocławski, którego małżonką była Marja, córka księcia kijowskiego Światopełka a siostra Zbysławy, poślubionej Bolesławowi Krzywoustemu. Z małżeństwa tego pochodzili Świętosław, zwany także Konstantynem i Idzim, oraz Beatryks za Jaksą z Miechowa, Świętosławowi synowie Włodzimierz i Leonard. Bratem Piotra Włostowica był Bogusław, a krewni Jan Mikora i kasztelan głogowski Jerzy. Włost nad Gopłem we Włostowie przed r. 1145 prawdopodobnie inna osoba, choć Łabędź, Wszebor na Kujawach i w Małopolsce od Korczyna n. Wisłą, princeps militiae i wojewoda sandomierski, pewnie także Hugon zwany, r. 1146[1]), tegoż syn Piotr Magnus, wojewoda kujawski i kasztelan kruszwicki zmarły według zapisek klasztoru Benedyktynów w Lubiniu r. 1176[2]), Piotra syn Krystyn na przełęczy XI i XII wieku. W Małopolsce jeszcze w XII wieku Piotr i jego synowie Oton i Krystyn i Wszebor, syn Krystyna od Wierzbicy pod Skrzynnem i Jabłonicy pod Borkowicami w Małopolsce, wreszcie Stefan i synowie Wszebora Krystyn, Oton i Szebor r. 1161[3]) w przywileju klasztoru czerwińskiego. Główny zrąb majątków Piotra Włostowica znajdował się na Śląsku naokoło Wrocławia, góry Sobótki nad rzekami Odrą i Ślęzą np. miejsc. Odra (Ottwitz) nad rzeką Odrą, Oława, Muchobor, Olbino, Żórawin itd., potem ku Kostomłotom i Strzegomiu, również w okolicy Trzebnicy. Dodaję także, że Dunino (Dohnau) dziesięcinę składało klasztorowi w Lubiążu n. Odrą r. 1202[4]). Pod Gliwicami przypomnę Łabędy, niezn. dziś tam Włostonice (czy Włostowice z r. 1310[5]) a w pobliskich Łanach wówczas ziemianina Kolędę, (por. str. 14) co nam nad Gopłem przypomina Łanin pod Krerami i Kołudę. Na krańcach

[1]) Grünhagen Reg. I, str. 31.
[2]) Kwp I, str. 581.
[3]) Kmp. II, str. 4.
[4]) Grünhagen Reg I, nr. 77.
[5]) Lib. fund episc. Vratisl, str. 94.

Śląska w dorzeczu rz. Prosny dzierżyli Włostowie całą okolicę zwaną Trzcinicą (sięgała po przez Opatów do Prosny), na północ stąd położony Mikorzyn z starożytnym kultem św. Idziego jest niewątpliwie w związku z naszym rodem. Że Łabędzie w zamierzchłych czasach dziedziczyli także nad Prosną a. Przosną dowodzi także nazwa miejsc. Nieprzesna w sąsiedztwie Nieszkowic i Chełmu, starożytnych posiadłości tego rodu pod Bochnią. W Małopolsce zapiszemy Skrzynno z Krajowem, Smogorzowem, Borkowicami itd., Wierzbicę, w sąsiedztwie której są także miejscowości jak Polany, Pomorzany, Miechów przed Jaksą, więc w początkach XII wieku (pobliskie Niesiechowice powtarzają się nad Gopłem w nieistniejących dziś a równobrzmiących Niesiechowicach), Goszcza i pewnie pobliskie Sieborowice (Goszczkowiec niegdyś w okolicy Gopła), Jeżów pod Waśniowem, Korczyn n. Wisłą a za Wisłą Chełm, Nieszkowice itd. pod Bochnią. Liczne fundacje powołał Piotr Włostowic do życia, późniejsze legendy przypisywały mu budowę najstarszych świątyń w Polsce, około r. 1108[1]) sprowadził na górę Sobótkę z Arrovaise we Flandrji Kanoników regularnych, około r. 1139[2]) wzniósł klasztor Benedyktynów we Wrocławiu. Członkowie tego rodu lub Piotr sam przyczynili się do fundacyj klasztornych w Miechowie, Wąchocku, Czerwińsku, Kaliszu itd. Na Kujawach dziedziczyli w każdym razie już w początkach XII wieku. Przed r. 1145[3]) komes Włost darował klasztorowi trzemeszeńskiemu Włostowo z wielką częścią jez. Gopła. Wszebora syn Piotr Magnus, wojewoda kujawski i kasztelan kruszwicki założył w Chalnie Norbertankom, klasztor przeniesiony następnie do Strzelna. Poświęcenie kościoła w Strzelnie miało się odbyć według Długosza r. 1133, w każdym razie r. 1193[4]) znajdowały się według bulli Celestyna III Norbertanki w Strzelnie. Należało więc Strzelno po Powałach całe lub w części do Włostowiców. Piotra syn Krystyn występuje około r. 1220—33[5]) jako patron kościoła strzeleńskiego. Imię ich Piotr zachowane

---

[1]) Schles. Reg. I, str. 20.
[2]) Schles. Reg. I, str. 28.
[3]) Kwp. nr. 11.
[4]) Kwp. nr. 32.
[5]) Ulanowski, Dok. Kuj, str. 11 (119).

w nazwie dawnego ich dziedzictwa Piotrkowa kujawskiego. Kościół w Piotrkowie według podania zapisanego w XVI[1]) wieku istniał już na schyłku X wieku. Łabędzie z Piotrkowa byli w połowie XIV wieku[2]) jeden dom z ziemianami ze Skrzynna małopolskiego a powtarzały się wówczas jeszcze imiona Krzcięta, Oton, Włodzimierz i Piotr. W pobliżu znajdujemy również ich siedliska jak Lubsin, Gradowo, Wąsowo. Inny ich odłam Krzesławów dzierżył Łowiczek, Dowieżyn (dziś Dobierzyn) i Konojedzko, dziś Koneck, miejscowość pochodzącą niezawodnie z pogańskich czasów z ludnością jedzącą w kulcie końskie mięso. Na wschodniem pobrzeżu Gopła wspomnimy jeszcze Jurkowo, które dziesięcinę składało niegdyś do Piotrkowa, z zachodniego wybrzeża Lenartowo od ich imienia rodowego Leonard, Goszczkowiec niegdyś pod Rucewem polanowskiem przypominający nam ich posiadłość małopolską Goszczę, choć jest także na Kujawach jeszcze Goszczewo pod Służewem a były też Goszczewice pod Dźwierzchnem, Niesiechowice niegdyś pod Książem strzeleńskim powtarzające się w tej samej formie pod Miechowem słusznie przypuszczalnem dziedzictwem Włostowiców, Łęg, w którym jeszcze r. 1434[3]) siedział Krystyn, Ludzisko, dlatego że na drugim obszarze Duninów pod Opatowem kępińskim istniało niegdyś od Bolesławca uroczysko Ludziska, Kołuda wskazująca na G. Śląsk, gdzie pod Łabędami znajdowały się Włostowice a w Łanach współdziedziczył ziemianin Kolęda a. Kołuda, Łany zaś pierwotnie Łania (Łánia, Łonia) mają pod Kruszwicą odpowiednik w nazwie Łanin pod Krerami (od śpiewu łębędziego), Kicko, około r. 1230 Kidsco, mimo dzisiejszej rz. Kiciny przytoczyłbym dlatego, że w pobliżu posiadłości klasztoru miechowskiego pod Żarnowcem znajduje się Kidów, Łojewo, w którem w początkach XIV wieku spotykamy Włodzimierza, spokrewnionego z Łabędzicami z Skrzynna, wreszcie Mikorzyn przy Inowrocławiu od imienia rodowego Mikora = Mikołaj. Polanowice przypisałbym im także stąd, że w Małopolsce pod starodawnem ich

[1]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[2]) Kmp. III, str. 92.
[3]) ACrusv. r. 1434—91 f. 21 r.

gniazdem Wierzbicą znajdują się wsi Polany i Pomorzany a pod również dawną posiadłością Goszczą Polanowice. Nazwę Kołudę z pod Ludziska przenieśli zdaje się Ludziscy na Podole, bo r. 1569[1]) dzierżył Ludzicki Kolędziany, powiat czortkowski, podobnie Kryrscy z nad Gopła przenieśli się w XV w. na Podole. W ziemi Bydgoskiej władali Łabędzie we Wtelnie i Dąbrówce np. przed r. 1307 Włodzimierz Jarosławic z Łojewa. Z przedstawionego stanu rzeczy wynika, że Łabędzie jak Awdańce i Powałowie rozsiane mieli gniazda naokół Gopła a trudno nawet powiedzieć, który ród tam przeważał, bo jeszcze ich kilka musimy uwzględnić.

Równie niemal dawny w okolicy Gopła jak Łabędzie-Włostowie to ród Pomianów, któremu teraz poświęcimy uwagę tem baczniejszą, że to rdzenni Kujawianie, którzy w średnich wiekach władali znaczną częścią ziemi kujawskiej. Miano noszą od nieznanego bliżej Pomniana, któryby należał do pierwszej połowy XII lub do XI wieku albo od Pomniana występującego r. 1161[2]) w dokumencie klasztoru czerwińskiego. W ostatnim razie nie byłby to najdawniejszy ich przodek, bo przed nim znani arcybiskup gnieźn. Bosuta z XI wieku (w Skarsinie wyszogrodzkim w pobliżu Pomianowa r. 1425[3]) Jakusz Bosutowicz i jednocześnie Pomian) oraz Przecław a. Przesław, ojciec Chebdy, który r. 1153[4]) Głowikowo (dziś Głojkowo) na Kujawach zlecił klasztorowi w Łeknie. Charakterystyczne imiona tego rodu Pomian a. Pomnian, Przecław, Chebda, Rozdział, Bronisz, Bezdziad, Dobiegniew, Jarosław, Jałbrzyk a. Alberyk, Jarand a. Jarant i Imisław. Nazwę rodową Pomian nosili także później jako imię np. opat płocki Pomian r. 1242[5]), Krystyn, syn Pomniana, zlecił w testamencie przed r. 1219[6]) kościołowi P. Marji w Płocku Góry (dziś wieś Góra w Płońskiem, w okolicy której przypominają Pomianów Pomianowo oraz ich gniazda

[1]) Źródła dz. Podole str. 227.
[2]) Kochanowski. Cod. d. Mas. I str. 82.
[3]) Rybarski. Ks. Zakrocz. I nr. 1238, 1374.
[4]) Kwp. nr. 18.
[5]) Kochanowski l. c. str. 498.
[6]) Ulanowski. Dok. Kuj. str. 44.

Skarsin, Borzewo, Malawy, Kruszenica), Brudzeń i Suchodół pod Płockiem i kilka wsi nad Bugiem[1]). W klasztorze lubińskim wspominany był Pomnian sędzia tego miejsca[2]) a w klasztorze św. Wincentego we Wrocławiu Pomnien komes[3]), Pomian z Jarantowic przed r. 1400[4]), Pomian z Jankowa (dziś Janikowa) pod Kruszwicą r. 1448[5]), z Leszcz r. 1435[6]), z Sycewa r. 1418[7]), z Psar r. 1402[8]), z Unimierza r. 1419[9]). W nazwach miejscowych zachowane to imię np. w Pomianowicach pod Górą inowrocławską, siedliskiem Pomianów, w Pomianach za Strzelnem. Przedsław miał swe imię może od Przedcza, starego grodu, w pobliżu którego Pomianowie siedzieli gęsto, a przypominają ich tam nazwy jak Bezdziedze, Broniszewo itd., Przedek bowiem, osadca Przedcza, jest to Przedsław podobnie jak Przeda, osadca Przedzina (dziś Przedzenia), siedliska Pomianów. Może właśnie z nadania Pomianów, a mianowicie Bosuty dzierżyło r. 1136[10]) opactwo łęczyckie te 4 jeziora kujawskie Przedcze, Chotle, Bezdziedze i Brdowo; o nazwie Bezdziedze pomówimy niżej. Dalsi Pomianowie to Przecław i Jan, synowie Rozdziała przed r. 1143 (?)[11]), Przecław w otoczeniu księcia Konrada r. 1213[12]), tegoż synowie Alberyk i Rozdział świadczący r. 1218[13]), Przecław kasztelan brzeski r. 1298[14]). Chebda, syn Przecława od Głowikowa (Głojkowa) wspomniany r. 1153[15]), Chebda, pod Słońskiem n. Wisłą r. 1235, kasztelan kruszwicki r. 1306[16]), Chebda z Grabia[17]), ze Służewa r. 1347, z Bodzanowa przed r. 1423, z Kiełczewa i Wrzący

---

[1]) Mon. Pol. V str. 423.
[2]) l. c. str. 642.
[3]) l. c. str. 685.
[4]) T. Brzest. r. 1399—1407 f. 46.
[5]) A Crusv. r. 1434—91 f. 32.
[6]) Res. Posn. f. 95 v.
[7]) Ulanowski. Acta cap. II nr. 129.
[8]) Terr. Brzest. Prz. r. 1381—1408 f. 76.
[9]) Kochanowski. Ks. s. brzesk. nr. 1185.
[10]) Kwp. nr. 7.
[11]) Kwp. nr. 33.
[12]) Kochanowski. Cod. I, str. 173
[13]) Kochanowski Cod. I, str. 193, 406.
[14]) Ulanowski. Dok Kuj. str. 126.
[15]) Kwp. nr. 18.
[16]) Ulanowski Dok. Kuj. str. 132.
[17]) Paprocki (za Długoszem) Herby str. 536.

r. 1433, z Czarnotek pod Piotrkowem kuj. r. 1399[1]), Chebda ze Słupcy (Słupeczki) pod Przedczem r. 1392[2]), Chebda Czetowicz pewnie z Cet pod Broniszewem r. 1419[3]), Jan, Chebdy syn, z Niewiesza zm. r. 1400[4]). Imiona Pomian i Chebda przenieśli członkowie naszego rodu do Małopolski i osadzili kilka miejscowości na linji Miechów — Bochnia. Pod Brzeskiem Uszew posiadał Pomian przed r. 1260[5]), po nim przyległa wieś nazywa się do dziś Pomianowa. Hebdów pod Nowem Brzeskiem założyli dawno przed r. 1276[6]), bo tegoż roku należał do Norbertanek z Brzeska n. Wisłą. Tegoż rodu był niewątpliwie Bronisz kasztelan w Brzesku r. 1242[7]), Chebda z Niedźwiedzia r. 1379[8]). Wzdłuż Wisły na wschód od Krakowa do Korczyna spotykamy kilka miejscowości przypominających nam Kujawy jak np. os. Kujawy pod Mogiłą, Grabie pod Niepołomicami, Hebdów, Nękanowice, przedtem Nakanowice a na Kujawach Nakonowo, Morsko i Wyszogród powtarzają się w dalszym biegu Wisły, Jadowniki pod Uszwą, siedliskiem Pomianów a Jadowniki pod Chomiążą, również siedliskiem tego rodu itd. Imię Rozdział pojawia się w naszym rodzie już w pierwszej połowie XII wieku[9]), występują wówczas synowie Rozdziała Przecław i Jan, r. 1218[10]) Przecława synowie Alberyk i Rozdział, kasztelan inowrocławski Rozdział r. 1269[11]), w Płomykowie (dziś Płonkowo) r. 1315, w Bogusławicach konińskich, współdziedzictwie niegdyś Pomianów, jeszcze w XV wieku siedzieli Rozdziałowie, w Arciszewie r. 1418 Alberyk a r. 1419 Rozdział i stąd r. 1566[12]) dziedzina Arciszewo Rozdziałowe! Pierwszy wspomniany Bronisz należy do drugiej połowy XII wieku, syn Bronisza Marcin r. 1220[13]), Bronisz cho-

---

[1]) Ob. Kozierowski. Badania Wpol.
[2]) Pawiński. Ks. s. łęcz. I nr. 2256.
[3]) Kochanowski. Ks. s. brzesk. nr. 1228.
[4]) Paprocki. Herby str. 538.
[5]) Kmp. II str. 111.
[6]) Kmp. I str. 108
[7]) Kmp. II str. 65.
[8]) Kmp. III str. 332.
[9]) Kwp. nr. 83.
[10]) Kochanowski. Cod. d. Mas. I str. 193.
[11]) Ulanowski. Dok. Kuj. str. 105.
[12]) Ob. Kozierowski. Bad. Wpol.
[13]) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 13.

rąży r. 1266[1]), wojewoda kujawski r. 1296[2]), Bronisz z Głuszowa i Żołędowa r. 1296[3]), Bronisz z Wiśniewa r. 1366, Bronisz z Psar r. 1418[4]) i Gołoszewa r. 1423. Bez wątpienia z nimi w związku Broniszewo, znane od r. 1325, jeszcze w XVI wieku ich dziedzictwo, w sąsiedztwie Warzymowa, również posiadłości tego rodu. Także drugie Broniszewo pod Służewem, siedliskiem Pomianów, przypisuję im, a trzecie Broniszewo pod Chodczem posiadał Pomian około r. 1400[5]). Imię to jako nazwisko rodowe przetrwało przez tyle wieków do dziś. Bezwątpienia należy tu jeszcze Bronno, dziś Branno, pod Gniewkowem, również gniazdo tego rodu i Bronno w Łęczyckiem, w którem r. 1400[6]) Bezdziad i Dersław wspomniani. Także Bromierz w pow. bielskim a województwie płockiem, położony w sąsiedztwie starożytnej posiadłości rodu Góry przypisałbym Broniszom a. Bronimirom, tem bardziej, że dzierżyli Pomianowie pobliskie Malawy, Borzewo itd. Bezdziad istniał dawno przed r. 1136, kiedy wówczas jezioro od niego nazwane z jez. Przedczem itd. posiadało opactwo łęczyckie. Już wyżej Bezdziedze i Przedcze przypisałem Pomianom. Kasztelan z Zagopla Bezdziad znany r. 1271[7]), Dobiegniew Bezdziadowic z Kołudy r. 1429[8]). Zresztą także na Śląsku spotykamy km. Bezdziada około r. 1200[9]), w Czechach Bezděda r. 1052[10]) a w ziemi *Czrzezpienian na zachodniem Pomorzu znajdowały się jezioro i kraina Bezdziedze „Bisdede" pod Güstrowem r. 1239[11]). W posiadłościach Pomianów siedzieli nietylko Bezdziadowie ale także Bezsiekiery, stąd Biesiekiery, ich posiadłość w Łęczyckiem, drugie zaś Biesiekiery, r. 1283[12]) należały do klasztoru oliwskiego pod Gdańskiem na Pomorzu, w Gdańsku przy księciu Świętopełku zapisany trybun Bezdziad

---

1) Ulanowski l. c. str. 98.
2) Ulanowski l. c. str. 124.
3) Ulanowski l. c. str. 124.
4) Kochanowski. Ks. brzesk. nr. 683, 3232.
5) Ob. Kozierowski. Bad. Wpol.
6) Pawiński. Ks. s. łęcz. I nr. 6400.
7) Kwp. nr. 444.
8) Kozierowski l. c.
9) Grünhagen Reg. nr. 69.
10) Erben Reg. Boh. str. 48.
11) Klempin. Cod. Pomer. str. 467.
21) Perlbach Pomm. Urk. str. 311.

r. 1236[1]. Imię Bezdziad oznaczało prawdopodobnie obcego rycerza lub kmiecia, który żył poza władzą dziada tj. starosty rodowego. Jest jeszcze miejscowość Biezdziadów nad Wartą w Wielkopolsce, były imiona Sulidziad, Dziadumił, są miejscowości w Polsce Dziadkowo, Dziedno, Dziadowice itd. Pierwszego Dobiegniewa spotykamy na Kujawach r. 1268[2]) w osobie podkanclerza Dobiegniewa, świadczącego w Kruszwicy, w Kołudzie Dobiegniew r. 1357 i znów r. 1424[3]). Kujawska osada Dobiegniew n. Wisłą była królewszczyzną. Imię to spotykamy także na Pomorzu np. Dobiegniew, wojewoda gdański r. 1268[4]), wojewoda białogrodzki r. 1283[5]). Pierwszy Jarosław, to rycerz u księcia kuj. Kazimierza r. 1249, podstoli księcia Ziemomysła r. 1268 a wojewoda inowrocławski r. 1282[6]). Jarosław z Kretkowa i Krajszyc (pierwsze nie istnieje a drugie nazywają się dziś Kraszyce) pod Strzelnem występuje r. 1298[7]), Jarosław ze Służewa około r. 1320[8]) i r. 1375[9]), z Płomykowa (Płonkowa) r. 1410[10]), z Wilkostowa, brat Jaranda, r. 1422[11]) itd. Alberyk, Albryk, Jałbrzyk, brat Rozdziała a syn Przecława świadczył w Inowrocławiu przy księciu Konradzie r. 1218[12]), w Lipiu dziedziczył Alberyk r. 1338 i 1419, w Starzynach r. 1393 (Pawiński ks. s. łęcz. nr. 87), w Kiełczewie r. 1398, we Wrzący w początkach XV wieku, w Paniewie r. 1411, w Arciszewie r. 1418, Stypinie r. 1403, w Wiśniewie r. 1434 (Helbrzycz), w Krosinie (dziś Kruszynek) pod Ostrowąsem r. 1457[13]). O wiele więcej u nich rozpowszechnione imię Jarand a. Jarant, więc Jarant, podkomorzy książąt dobrzyńskich Władysława i Bolesława r. 1323, starosta sieradzki r. 1349,

---

1) Perlbach. l. c. str. 49
2) Ulanowski l. c. str. 105.
3) Kozierowski. Bad. Wpoł
4) Perlbach. Pomm. Urk. str. 191.
5) l. c. str. 327, 337.
6) Ulanowski. Dok Kuj. str. 18 (126), 105 (213), 20 (128).
7) Kozierowski Bad. Wpol.
8) Mon. Pol Vat. III nr. 158.
9) Mon. Pol. Hist. str. 658.
10) Długosz. Hist. IV str. 38.
11) Kochanowski. Ks. s. brzesk. nr. 2498
12) Kochanowski. Cod. d. Mas. str. 193.
13) Kozierowski, Bad. Wpol.

łowczy brzeski r. 1357[1]), Jarand z Jarantowic r. 1418, z Brudzewa w Kolskiem r. 1427 wojewoda brzeski, z Grabia r. 1421, z Lipia, Dąbrówki barcińskiej i Sitowca chorąży włocławski r. 1408 i 19, z Wrzący r. 1420, z Przybronowa (dziś Przybranowa) r. 1411, z Wilkostowa r. 1422, z Kłobi r. 1418, z Chomiąży r. 1402, z Lubomyśla r. 1400, z Sąpolna r. 1407[2]). Imię to zachowało się nietylko w nazwie Jarantowice pod Osięcinami, ale także w nazwie Jaronty pod Trzaskowami inowrocławskiemi, które się niegdyś zwały Trzaski Iarandi. Imię Imisław spotykamy w Służewie r. 1314[3]). Mimo tego długiego szeregu nazw miejscowych, jeszcześmy nie wyczerpali spisu wszystkich posiadłości tego rodu na Kujawach. Należały tu jeszcze Sukowy, Mietlica nad Gopłem, Redecz, Ośno, Modlibórz, Sobiczewy, Sadług, Kamieniec, Wietrzychowice, Zakrzewo białotarskie, Warzymowo, Sokołowo, Szczecin, Brzezie, Połajewo, Góra, Kaczkowo, Rojewo, Słońsko, Mierzwin, Sitno, Komierowo itd. Liczne te włości nie tworzyły jednego zwartego terytorjum, tylko rozsiane były po całych Kujawach, tworząc skupienia po kilka osad. Można 3 linje tych włości na Kujawach rozróżnić, a mianowicie pierwsza południowo-wschodnia na pograniczu kujawsko-łęczyckiem w promieniu Przedcza, Sąpolna, Broniszewa-Warzymowa, druga przez środek Kujaw od Wisły do Gopła w promieniu Służewa-Grabia, Głojkowa-Pomianowic, Janikowa-Kraszyc do Kołudy, trzecia na północnych kresach starych Kujaw od Wisły na Branno, Rojewo, Płonkowo, Kaczkowo, Dąbrówkę barcińską do Chomiąży. W tych trzech zakreślonych kierunkach znajduje się przeważna część posiadłości Pomianów na Kujawach. Poza tą dzielnicą spotykamy tylko rzadkie ślady działalności osadniczej tego rodu, zaznaczone często charakterystycznemi nazwami miejscowemi jak Pomiany, Pomianowo itd. Mimo podobieństwa herbu z Wieniawą, twierdzenia Długosza o pochodzeniu Wieniawy z Czech, mimo także imienia rycerskiego Pomněn znanego w Czechach od

[1]) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 196 (304) 140 (248), 146 (254).
[2] [3]) Kozierowski. Bad. Wpol.

r. 1143[1]), w XIII wieku u kilku osób jak np. Pomniena z Towaczowa, Pomniena Jarogniewica, Pomniena Goworzyca, nie sposób przypuścić, żeby Pomianowie byli przybysze z Czech. Poszlaki zaś wskazujące na północno-zachodnią Słowiańszczyznę, więc imiona Dobiegniew, Jarosław, rycerz Chemko w Dyminie w XIII wieku[2]), przypominający Pomiana Chemkę z XV wieku w Wielkopolsce, jezioro i kraina Bezdziedze w ziemi *Czrzezpienian, imiona Barnim, Barnuta, przypominające naszych Broniszów i Bronutów, księcia obodryckiego Nakona z r. 938 powtarzające się w nazwie kujawskiej Nakonowa, wprawdzie królewszczyźnie, ale w pobliżu siedlisk Pomianów, wreszcie fakt, że w Komierowie pod wspomnianym już Dyminem na zachodniem Pomorzu zapisany r. 1251 Gniewomir, brat Gościsława i Tesława a syn Dobieszki, w Komierowie zaś krainskiem, starem siedlisku Pomianów już z drugiej połowy XIV wieku[3]), spotykamy Gniewomira w połowie XV wieku, wszystko to nie przekonywa, żeby Pomianowie przyszli z ziemi *Czrzezpienian od Dymina tj. terytorjum podzielonego przez dzisiejsze Pomorze i Meklenburgję. Skłoniłbym się raczej do przypuszczenia, że to pierwotni dynaści części Kujaw, których grodem naczelnym był w przedhistorycznych czasach Przedecz, położony w okolicy obfitującej w jeziora, a niezawodnie i niegdyś w bagna, więc obronny. Skoro Piastowie rozszerzyli panowanie swe na tę część Kujaw, przeszedł naturalnie gród przedecki w ich władanie, ziemię zaś zatrzymali Pomianowie lub musieli na rzecz innych wydać rodów.

Mniej rozpowszechniony na Kujawach i rozsiany między Wisłą a Notecią i Wartą oraz wzdłuż Warty od Lądu pod Sieraków to ród Leszczyców. Mniejsze skupienia spotykamy w rozmaitych okolicach Wielkopolski, ale rolę największą odgrywali Laskowie a. Leszczyce w XIII i XIV wieku na Kujawach. Imiona dziedziczne tego rodu były Hektor a. Jaktor, Gerward, Bogusza, Bogumił, Bezdrew, Grzymysław a. Grzymek, Mroczek

---

[1]) Erben. Reg. Boh. I, str. 108, 213, 229, 304.
[2]) Klempin. Cod. Pommer., str. 244, 378.
[3]) Ob. Kozierowski. Bad. Wpol.

i Mrokota, Przybygniew, Maciej a. Maczuda. Pierwszy znany członek tego rodu Hektor poległ r. 1121[1]) w walkach z Pomorzanami, on lub inny Hektor wymieniony z Bogumiłem w księdze zmarłych klasztoru benedyktyńskiego w Lubiniu w XII wieku[2]), świadkowie r. 1163[3]) Mrokota, Wierzchosław, Jaktor, może trzej Leszczyce. Imię to nosili członkowie tego rodu przez kilka wieków np. kasztelan czarnkowski Hektor r. 1248[4]), Hektor z Koszut, Boguszy ojciec r. 1302[5]), Hektor z Wiskitna i Łąska r. 1358, Hektor z Pakości r. 1366, Hektor z Pierwoszewa r. 1358, Hektor z Nagórek (Nagórczyc) r. 1391[6]), z Buszkowa około r. 1400, z Ćmachowa r. 1403 i tegoż roku z Wróblewa, z Gębarzewa i Pierzchna r. 1424, z Lubstowa r. 1461, ze Skarszewa r. 1476, z Koźmina dobrowskiego r. 1464[7]) itd. Z jednym z tych pierwszych Jaktorów jest w związku miejscowość Jaktorowo na Pałukach znana już w XIII wieku. Poległego r. 1121 Hektora synowie lub jeden z nich byli może Gerward i Bogusza świadczący r. 1153[8]) w akcie fundacji klasztoru cysterskiego w Łeknie. Na Kujawach wspomniany r. 1241[9]) skarbnik Gerward, r. 1252[10]) w Wielkopolsce kasztelan śremski Gerward, następnego roku występują Gerward i Grzymysław, synowie Boguszy z Koszut, Giwartowo zaś pod Słupcą w pobliżu Koszut położone nazwane r. 1296[11]) wsią Gerwarda, również pobliską Kotunię dzierżył r. 1288[12]) komes Gerward. W pierwszych dziesiątkach XIV wieku był z tego rodu wybitny biskup kujawski Gerward. Znani dalej jeszcze Gerward z Słomowa r. 1361, z Łopuchowa przed r. 1394, z Dokowa r. 1394, ze Skarszewa r. 1414[13]) itd. Często nosili Leszczyce także imię Bogusza, które pierwszy raz u nich stwierdziliśmy r. 1153. Bogusza

---

[1]) Mon Pol II, str. 744.
[2]) Kwp. I, str. 580.
[3]) Kochanowski. Cod. d. Mas. str. 89.
[4]) Kwp. nr. 271.
[5]) Kwp. nr. 850.
[6]) Pawiński. Ks. s. łęcz. I, nr. 2150.
[7]) Kozierowski. Bad. Wpol., Pozn.
[8]) Kwp. nr. 18.
[9]) Kwp. nr. 228, 303.
[10]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[11]) t. s.
[12]) t. s.

Mieczławic, wojewoda mazowiecki, łęczycki, kujawski, właściciel licznych włości jak Lubania, Mikanowa, Kucerza nad Wisłą, na Kujawach Powsina pod Płockiem, Nowogrodu, Rudaw, Sitna, Spiczyn, Pomorzan, Młyńca pod Dobrzyniem nad Drwęcą, Pławina za Inowrocławiem itd., zmarły około r. 1258[1]), Bogusza, kasztelan lądzki r. 1236[2]), kasztelan inowrocławski r. 1241[3]), kruszwicki r. 1255[4]). Bogusza syn Gerwarda w Wielkopolsce r. 1246[5]), Bogusza z Koszut r. 1253[6]), Bogusza zupełnie pewny Leszczyc sędzia gdański r. 1298[7]), kasztelan wyszogrodzki r. 1299[8]), kasztelan inowrocławski przed r. 1339[9]), Bogusza syn Hektora z Koszut r. 1325[10]), Bogusza z Gębarzewa przed r. 1390[11]) itd. Odmianę tego imienia w formie Bogumił spotykamy u Leszczyców już w XII w. Jaktor i Bogumił wspomniani w klasztorze lubińskim[12]). Bogumił świadczył r. 1145[13]) w dokumencie klasztoru trzemeszeńskiego, Bogumił syn Bezdrewa w przywileju klasztoru oberskiego r. 1231[14]), Bogumił z Brzyskorzystwy około r. 1400[15]) itd. Imię Bezdrew przypominające nam co do formacji imię Pomianów Bezdziad nosili Leszczyce już w początkach XII wieku. Zapisany w tych czasach Bezdrew z małżonką w księdze brackiej klasztoru lubińskiego w najstarszej jej części. Rok 1161[16]) świadczył Bezdrew w dyplomacie klasztoru czerwińskiego. Jeden z nich osadził Biezdrowo w pobliżu Warty pod Wronkami, jeszcze w XIV wieku posiadłość tego rodu, a kościół miejscowy z relikwią św. Krzyża wskazuje na bardzo dawną fundację. W następnych wiekach nieraz jeszcze napotykamy to imię, znany np. podko-

---

1) Ulanowski. Dok. Kuj., str. 85 (193), 89 (197).
2) Kwp. nr. 192.
3) Kochanowski. Cod. d. Mas. str. 493.
4) Ulanowski. l. c., str. 82.
5) Kwp. nr. 251.
6) Kwp. nr. 313.
7) Perlbach. Pomm. Urk. str. 504.
8) Ulanowski. l. c., str. 127.
9) Lites ac res g. (proces krzyżacki) I, str. 400.
10) Kwp. nr. 1053.
11) Kozierowski. Bad. Wpol.
12) Kwp. I, str. 580.
13) Kwp. nr. 11.
14) Kwp. nr. 130.
15) Kozierowski. Bad. Wpol.
16) Kochanowski. Cod. d. Mas., str. 82.

morzy Bezdrew r. 1231[1]), Bezdrew, ojciec podłowczego łęczyckiego Wojciecha z r. 1284[2]), dalsi Leszczyce kanonik gnieźnieński Przezdrew przed r. 1339[3]) i równocześnie kasztelan kruszwicki Przezdrew, Przezdrew z Ryszewa przed r. 1393, z Szczepankowa w okolicy Biezdrowa r. 1397[4]), Przezdrew i Bogusław bracia z Gężewa około r. 1400[5]) W Małopolsce w okolicy Buska istniała nieznana dziś miejscowość Biezdrwowo w XII wieku, niewiadomo czy przez nasz ród założona czy przez kmiecia tegoż imienia osadzona. Od Biezdrowa wielkopolskiego przenieśli Leszczyce tę nazwę pod Chojnicę poznańską, gdzie się znajduje osada Biezdrowsko, dziś Biedrusko, znane od XIV wieku. Imię Grzymysław albo Grzymek przypomina nam mało znanego księcia pomorskiego na Świeciu, Grzymysława z lat 1178, 98[6]). Pierwsza wzmianka o Leszczycu Grzymysławie pochodzi z r. 1249[7]), wówczas wdowa po nim darowała Dąbrówkę Połajewską pod Białotarskiem kościołowi św. Krzyża w Białotarsku, r. 1284[8]) zaś komes Wojciech syn Przezdrewa otrzymał od księcia kujawskiego Ziemomysła Dąbrówkę Grabkowską. Mroczek, Grzymysław i nieco dalej Grzymysława wspomniani w księdze zmarłych klasztoru lubińskiego może na przełęczy XII i XIII wieku[9]). Znani potem jeszcze Grzymysław, syn Boguszy z Koszut r. 1252[10]), Grzymysław z Procynia r. 1363, z Ryszewa r. 1366[11]), z Cienina r. 1383[12]), z Sławęcina kościeleckiego r. 1399[13]), z Cieślina Grzymek r. 1403[14]), z Szczebiotowa Grzymek r. 1418[15]) i z Paniewa r. 1419[16]) Rzadsze było u Leszczyców imię Mroczek, Mrokota. Prócz biskupa poznańskiego Mrokoty z XII wieku wspomnimy jeszcze z księgi zmarłych klasztoru lubińskiego Mroczka z Grzymysławem zapisanego[17]) i Mrokotę z księgi brac-

---

1) Ulanowski. l. c. str. 13.
2) Ulanowski l. c., str. 38.
3) Lites ac res I, str. 157, 353.
4) Kozierowski. Bad. Wpol.
5) Kozierowski. Bad. Wpol.
6) Perlbach. Pomm. Urk., str. 4, 6.
7) Kozierowski. Bad. Wpol.
8) Kozierowski. Bad. Wpol.
9) Kwp. I, str. 582.
10) Kwp. nr. 318.
11 12 13 14 15 16) Kozierowski. Bad. Wpol.
17) Kwp. I, str. 582, 579.

kiej tegoż klasztoru. Pewni Leszczyce to kasztelan bydgoski Mroczek r. 1281[1]), Mrokota z Ćmachowa r. 1397[2]) i z Wróblewa. Do Leszczyców zaliczam następnie Przybygniewa z Rusinowa, Bukowa i Gostynia pod Świebodzinem z r. 1236[3]), Przybygniewa, brata Bezdrwowego a syna Boguszy, przed r. 1339[4]), i Przybygniewa z Biezdrowa r. 1397[5]). Z chrześcijańskich imion Maciej a. Maczuda zasługuje u nich na uwagę jak np. wojewoda inowrocławski Maciej r. 1268[6]), kujawski r. 1280[7]), sędzia kujawski 1298[8]), Maczuda z Lubstowa r. 1393[9]) itd. Z rzadszych imion zapiszemy Lęchomira z Lachmirowic nad Gopłem i Procynia, Janowego brata, z lat 1241—71[10]), Lutobora z Sławoszewa z r. 1395[11]), którego imię w związku z kujawską miejscowością Lutoborzem, a Przybysław, z synem Lutoborem występuje już r. 1229[12]) w otoczeniu księcia pomorskiego Barnima; wyszedł jeszcze z ich rodu Olszam z Buszkowa r. 1398[13]), Rosław z Paniewa i Bogusławic kowalskich r. 1433[14]), z Bierzwienny r. 1419[15]), z Sobiczew r. 1424[16]) itd., Gamlet z Ćmachowa r. 1358[17]). Niekiedy samo nazwisko rodowe Laska służyło im za imię np. Lascz z Wąwelna r. 1358, Laska z Buszkowa, z Łęgu, z Cienina, z Rzewiąchowa (Rzemachowa), Drachowa, (Laszcz r. 1402), Bieganowa (Lasco a. Laszcz r. 1397 i 1418) itd. Podsędek Lasz „Lasch" r. 1241[18]) zapisany na Kujawach z Leszczycami może należał do naszego rodu. W pobliżu Gopła powiążemy z naszym rodem Lubstówek przeniesiony od Lubstowa przed r. 1453[19]), Mirosławice, Ostrowo nad Gopłem, do którego przyszli na schyłku XIII wieku[20]),

---

[1]) Perlbach. Pomm. Urk. str. 331.
[2]) Lekszycki. Grodbücher I, nr. 2492.
[3 4 5]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[6]) Ulanowski. Dok. Kuj, str. 107.
[7]) Perlbach. Pomm. Urk., str. 275.
[8]) Perlbach. l. c. str. 504.
[9]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[10]) Kwp. nr. 228, Ulanowski. Dok. Kuj, str. 108.
[11 12]) Kozierowski. Bad. Wpol. Lutobórz.
[13 14]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[15]) Kochanowski. Ks. s. brzesk. nr. 1011.
[16]) l. c. nr. 3808.
[17]) Kozierowski. l. c. i n.
[18]) Kwp. nr. 228.
[19]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[20]) Kwp. nr. 817.

jedną Kruszę, Kobylnicę, którą przed r. 1250[1]) trzymał kanonik kruszwicki Laska, Szczebiotowo, (dziś Szczeblotowo), skąd Leszczyce z Pożarowa pod Biezdrowem mieli przydomek Szczebiot, prawdopodobnie i Pławin, r. 1261[2]) Pławno, za Inowrocławiem. Znaczniejsze ich skupienia spotykamy jedynie na peryferji Kujaw, więc Lubanie nad Wisłą z przyległościami, okolica między Kowalem a Białotarskiem, południowe pogranicze Kujaw od ziemi Łęczyckiej i Zbarskiej: Bierzwienna, Ponętów, Lubstów, północnozachodnie pogranicze od Pałuk: Barcin, Krotoszyn, Pakość, Kościelec obok Awdańców i Powałów, w dorzeczu Brdy (Bydgoszcz nosi ich herb) Łąsko, Wiskitno, Osiek itd. Na pytanie, gdzie pierwotne siedlisko się znajdowało tego rodu, trudno pewną dać odpowiedź. Jak Powałowie Wisły, tak trzymali się Leszczyce Warty, w Wielkopolsce od Koła aż pod Sieraków spotykamy w dorzeczu Warty liczne i stare gniazda Leszczyców np. Ponętów, Koźmin, Radolinę, Cienin, Kotunię, Koszuty, Zbrudzewo, drugie Koszuty, Biedrusko, Słomowo, Ćmachowo, Biezdrowo, Pierwoszewo, Wróblewo, Chrzypsko, Zatom, Durmowo, Głażewo. Pewnie więc z ziemi Zbarskiej od brzegów Warty między Słupcą a Kołem wtargnęli Leszczyce na Kujawy, że to nie są pierwotni tubylcy na Kujawach wnoszę stąd, że w nazwach miejscowych tak mało o nich znajduję śladu, a w źródłach XII wieku tak szczupłe o nich wieści na tem terytorjum. Przybyli tedy na Kujawy wówczas, jak się okres formowania nazw miejscowych typu Skarmirowice, Dobiesławice, Włostowo skończył i zajmowali albo osiadłe już osady albo zakładając nowe nadawali im nazwy dawniejszych swych posiadłości np. Lubstów pod Sompolnem i Lubstówek nad Gopłem, Krotoszyn pod Barcinem i Krotoszyn pod Kościelnąwsią (jeżeli to Awdańce nie przenieśli), Koszuty pod Słupcą i Koszuty pod Środą, Biezdrowsko (dziś Biedrusko) pod Chojnicą i Biezdrowo pod Wronkami.

Potężny ród śląskomałopolski Odrowążów, którego pierwotne terytorjum znajdowało się prawdopodobnie w dorzeczu górnej Odry na pograniczu Czech, występuje

---

[1]) Ulanowski. Dok. Kuj. str. 13 (121).
[2]) Ulanowski. l. c. str. 89 (197).

na widownię dziejową w osobie Wisława, który r. 1071[1]) w Miśni w otoczeniu Bolesława Śmiałego wspomniany. Jako dziedziczne imiona znamy u Odrowążów Prądota, Szaweł, Dobiesław, Iwo, Sąd, Eustachy a. Ostasz, Marek, Nasił, Krzesław. Szaweł z Końskiego w Małopolsce dziedziczył niewątpliwie na Kujawach już w pierwszej połowie XII wieku, przed r. 1145[2]) przeznaczył dziesięcinę z pasieki swej w Końskiem klasztorowi trzemeszeńskiemu, zapisany jako świadek fundacji między Łabędziem Wszeborem i Nałęczem Dzierżykrajem. Po Szawle są na Kujawach w 2 miejscach ślady, a mianowicie Szawłowice, dziś Szadłowice, które r. 1282[3]) przeszły z rąk kasztelana wiskiego Mikołaja, syna niegdyś Wojciecha z Jazdowa, na własność biskupstwa włocławskiego, oraz Szawłów Ostrów, niegdyś wyspa nadnotecka w okolicy Siedlca i Kołudy, wymieniony r. 1315[4]). Również w Szawłowicach, dziś Szadłowicach, pod Turkiem spotykamy jeszcze r. 1405[5]) prócz Dadźboga imię Odrowążów Sądko. Po Sądach zachowało się jeszcze więcej nazw, tak np. Sędowo pod Parlinem i 2 Sądowa (Sandow) na granicy Wielkopolski od ziemi Lubuskiej i Pomorza (jeden za Krosnem, a drugi za Choscznem). Po Dobieszach są Dobieszewice pod Trląagiem, Dobieszewo pod Smogulcem, w którem r. 1348 Wojsław, r. 1365 Dobiesz a r. 1420 Nasił zapisani. Przy Dobieszewicach zaś położone Wierzejewice możemy z dwiema innemi posiadłościami Odrowążów łączyć tj. z Wierzenicą, przed r. 1153 posiadłością Prądoty i z Wierzeją ceradzką, współdziedzictwem Prądoty r. 1387! Zajęli więc Odrowążowie w zamierzchłych czasach pojezierze jeziora Trląga a. pakoskiego, na co wskazują nazwy Sędowo, Dobieszewice, Wierzejewice, Szawłów- Ostrów, może i Markowice, a graniczyli na północy z Awdańcami z Pakości, a na południu z Powałami ze Strzelna. Od jeziora Trląga posuwali się Odrowąże ku Gopłu i Wiśle. Przed r. 1238 Eustachy i Maurycy, stryjowie Andrzeja, dzierżyli Karsko w pobliżu

1) Erben Reg Boh. I str. 58.
2) Kwp. nr. 11.
3) Kod. d. pol. II. str. 103.
4) 5) Kozierowski. Bad. Wpol. Następne daty również z tego dzieła.

Gopła. Że to dawne dziedzictwo Odrowążów, wnoszę także z tego, że w pobliżu Karska znajduje się Karspol, dziś Kaspral, a w pobliżu Wierzenicy pod Uzarzewem była r. 1306 nieznana dziś osada Karspole! W Dobrczu pod Bydgoszczą dziedziczył kanclerz Iwo przed r. 1213, w Kruszynie bydgoskim nieznany bliżej Prądota, po którym jeszcze r. 1505 zwała się dziedzina Prądociną, a do dziś w sąsiedztwie są miejscowości Prądy i Prądki. Dobiesław Sądowic spowinowacony był z książęcą rodziną pomorską, jak wiek przedtem Powałowie, a mianowicie miał za żonę Zwinisławę, siostrę księcia Mszczuja, który mu zlecił około r. 1280 Otorowo i Łęg nad Wisłą pod Solcem. Nazwę miejscową Otorowo przenieśli Odrowąże za Poznań, znajduje się tam bowiem drugie Otorowo, w którem prawdopodobnie współdziedziczyli r. 1284 Nałęcze a siedzieli Odrowąże jeszcze r. 1426. Za Dobrczem w Mąkowarsku znani są Odrowąże przed r. 1306 Mała, Budziwoj, Jan i Wojmir, synowie Marcina i Wojmira, stąd na przełęczy XV wieku i później w Malicach siedzieli Odrowąże, a w gniazdach tego rodu jak Mieszkowie spotykamy Wojmira, w Wysoce zaś i Lubowicach Budziwoja. Prawdopodobnie przypisać trzeba Odrowążom założenie klasztoru Cystersów na zachodnich kresach Wielkopolski w Ząbrsku (późniejszem Zemsku) przeniesionego następnie do Bledzewa, najstarsi bowiem dobroczyńcy tej fundacji jak Nasił (prócz Bodząty) od Maszkowa z r. 1259 oraz Eustachy i Wojcieszek z Ząbrska z r. 1260 wskazują imionami swemi na pochodzenie z naszego rodu. Nie wiele śladów tego rodu znaleźliśmy na Kujawach, a zwłaszcza w pobliżu Gopła. Czas ich osiedlenia można także mniejwięcej określić. Przyszli na Kujawy po złączeniu Pałuk, ziemi Gnieźnieńskiej ze Zbarską i Kujawami, jezioro bowiem Trląg tworzyło starodawną granicę między Pałukami a Kujawami, diecezją gnieźnieńską a kujawską, Odrowążów zaś spotykamy po obu brzegach jeziora Trląga, tak zachodnim jak wschodnim. Jest to więc termin a quo, pobyt ich zaś na Kujawach oznaczam na wiek XII i XIII.

Podobnie jak Powałowie trzymali się Wisły, Łabędzie Odry, Odrowąże na Kujawach jeziora Trląga, Lesz-

czyce Warty, tak Godziębowie usadowili się nad jeziorami gosławskiem i ślesińskiem i dzierżyli w swym ręku stary szlak między Wartą pod Koninem a Gopłem. Charakterystyczne ich imiona rodowe były Łaszcz a. Łaskarz a. Łazarz, Berwold, Godzięba, Dymitr, Mikel, Bernard, przydomki Gordzina a. Gardzina, Wągiel, Kozik. Roku 1248[1]) otrzymał kapelan nadworny Marek Łężyn nad jeziorem gosławskiem pod Koninem, którą to posiadłość zlecił synom swym Łazarzowi i innym. R. 1293[2]) był Niełaskarz łowczym konińskim, przed r. 1318 podkoniuszy kujawski Jędrzej Łaszczewic, którego synowie Benjamin, Berwold i Włodzimierz pozbyli się Korabnik, r. 1314 Łaszcz z Przewłok, grodu niegdyś pod Ślesinem, r. 1360 komes Łaszcz z Gosławic był podłowczym kaliskim, r. 1363 występuje Łaskarz z Sławoszewa, r. 1390 Laskary z Kozarzewa i ks. Andrzej Laskary z Gosławic, późniejszy biskup poznański, który r. 1418 założył Łaskarzew pod Garwolinem, brat Dersława z Lichenia, około r. 1388 i n. Łaszcz z Kruszyna włocławskiego, Łaszcz i Niełaskarz, właściciele Dłutowa i Kamienicy w Zakroczymskiem r. 1425[3]) i r. 1436[4]), r. 1399[5]) Łaszcz i Berwold z Dzięciołowa, r. 1411 Łaskarz z Kępy ślesińskiej, przed r. 1473 Łazarz z Lubrańca W , r. 1506[6]) Łazarz z Kruszy i jeszcze r. 1555[7]) Bernard Łaskarz we Wrzosowie. Z Łaskarzami Godziębami w związku była nieznana dziś miejscowość Łaskarki a. Niełaskarki w okolicy Nowegomiasta nad Wartą, w której w XV wieku Godziębowie dziedziczyli z Szyszyna, a przypomina ich tamże do dziś pole Godzięby pod Dębnem. Dalej wspomina Łaszczów osada Łaszczowa Wola pod Gosławicami, sięgająca XIV wieku na pewno przez Godziębów założona, oraz nieznana dziś dziedzina Łaszczewice za Inowrocławiem między Orłowem a Więcławicami. Również Berwoldów znamy cały szereg. R. 1316[8]) występuje kasztelan ze wspomnianych już Przewłok Berwold, brat Benjamina i Włodzimierza a syn

[1]) Ulanowski. Dok. Kuj. str. 76 (184).
[2]) i następne Kozierowski. Bad. Wpol.
[3]) Rybarski. Ks. Zakrocz. I nr. 1505.
[4]) Tymieniecki. Ks. Zakrocz. II nr. 1911, 17.
[5]) Pawiński. Ks. s. łęcz. II nr. 6348, 9.
[6]) Priv. Strzeln. nr. 95.
[7]) [8]) Kozierowski. Bad. Wpol.

Jędrzeja Łaszczewica, z Korabnik przed r. 1318, z Ostrów Berwold r. 1399[1]) i tegoż roku Łaszcz i Berwold z Dzięciołowa, Berwold z Lubinia r. 1394[2]), Berwold z Głowiny r. 1403[3]), z Kłóbki, Końca, Osowa r. 1403[4]) i Berwold, Kozika syn, z Miłochowa r. 1418[5]). Nazwę rodową jako imię czy nazwisko spotykamy również, znany np. Godzięba z Kijowca r. 1390[6]), Piotr Godzięba ze Strankowa r. 1446[7]), Mikołaj Godzięba z Poszczukowa (dziś Puszczykowa) r. 1453[8]), przedtem także z Trzcianki. Imiona Dymitr i Mikel zapisane w Kłóbce r. 1330, 57[9]), powtarzają się we Wysoce r. 1392[10]) i 1400. We Wysoce łęczyckiej lub w pobliżu pojawiają się także inne przydomki jak Bogusław Wąglowic r. 1391, Andrzej Wąglec z Wysoki r. 1424[11]), Stanisław Gordzina r. 1387[12]), we Wysoce Gardzina przed r. 1389, w późniejszych czasach znani Gardzinowie z Lubrańca. Dersławowie w początkach XV wieku występują np. w Licheniu, Woli, Wysoce, Bernardowie (od Biernatek pod Lubrańcem) w Osowie, Powodowie w początkach XV wieku. Najdawniejszy ślad Godziębów stwierdziliśmy nad jeziorami gosławskiem i ślesińskiem w połowie XIII wieku, z biegiem czasu wyłania się z pomroki dziejowej cały szereg ich posiadłości do XV wieku jak Łężyn, Łaszczowa Wola, Gosławice, Kozarzewo, Półwiosek, Sławoszewo, Sarnowo, Szyszyn, Kijewiec, Paniewo, Kępa, Licheń. Nad Gopłem Rusinowo r. 1371 i 1418[13]) dziedzictwo Warszów, które to imię Godziębowie prawdopodobnie zapożyczyli u Warszów Rawiczów pod Koninem, Korabniki dziś nieistniejące pod Kruszwicą od Sławska sprzedali r. 1318 Benjamin, Berwold i Włodzimierz, synowie niegdyś podkoniuszego kujawskiego

---

[1]) Pawiński. Ks. s. łęcz. I nr. 4574, II nr. 6348, 9.
[2]) l. c. I nr. 3450.
[3]) Łaguna. Niezn. zap. her. str. 10.
[4]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[5]) Kochanowski. Ks. s. brzesk. nr. 297.
[6]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[7]) Piekosiński Poczet rodów szl. pol. str. 16.
[8]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[9]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[10]) Pawiński. Ks. s. łęcz. II nr. 4338, 6601; I nr. 3614.
[11]) Piekosiński. l. c., str. 16.
[12]) Pawiński. l. c. I. nr. 6348, 9.
[13]) Kozierowski. Bad. Wpol.

Jędrzeja Łaszczewica biskupowi kujawskiemu, r. 1341 pozbył się reszty Korabnik niewątpliwie krewny ich Godziębic Jędrzej z Sławoszewa, niezn. dziś Dłotowo, posiadłość klasztoru strzeleńskiego r. 1215, przypomina nam Dłutowo, dziedzictwo Godziębów w początkach XV wieku w Mławskiem, Krusza na zachód od Gopła, siedlisko r. 1506 Łazarza, za Kruszą pod Skalmierowicami wspomina nasz ród gaj Gosławka, może także Kijewie Godziębów pod Ostrowąsem i Kijewice pod Strzelnem są w związku, z większem jeszcze prawdopodobieństwem możemy im Łaszczewice przypisać za Inowrocławiem. Drugi obszar Godziębów na Kujawach grupuje się w bliższej i dalszej okolicy Lubrańca, należały do tego skupienia Lubraniec sam, niegdyś Ludbrancz, Paniewo, Dąbie, Rędecz, Biernatki, Kaniec, dziś Koniec, Miłochowo, Lijewo, Żórawice oraz Kłóbka, w której najdawniejszego członka tego rodu Dymitra w pierwszych dziesiątkach XIV wieku zapisaliśmy. Od Kłóbki na południe ku Łęczycy znajdowało się jeszcze kilka gniazd Godziębów, Święciny, Ryków, Wysoka kilka razy już wspomniana, Krzewie, Luboracz Godzięby, Kiki i Chodów za Łęczycą. Pomijam rozproszone siedliska poza temi skupieniami. Ród ten choć z biegiem czasu zyskał znaczenie na Kujawach nie możemy uważać za rdzennie kujawski, podobnie jak Leszczyce od Warty posuwali się w głąb Kujaw, tak samo Godzięzbowie, stwierdzeni zresztą nad Wartą pod Nowemmiastem, jak wyżej zaznaczyłem, z ziemi Zbarskiej i Konińskiej szli na Kujawy w dwu kierunkach ku Gopłu z obu brzegów jak świadczą Rusinowo, Korabniki, Krusza, słabszy odłam, a silniejszy na wschód w śródkowe Kujawy ku Lubrańcowi i Kłóbce. Co się tyczy nazwy samej Godzięba, przypomnę jeszczę nazwę jeziora Godziebel pod Świerczyną leszczyńską albo też nazwy tego samego typu jak Kalęba, Kocięba.

Ósmy i ostatni ród, któremu poświęcimy uwagę, to Rolice, kujawsko-łęczyccy ziemianie, skupieni na wschodnich kresach Kujaw i rozsiani po ziemi Łęczyckiej. Stąd odłam ich przesiedlony był na północny kraniec Kujaw w dorzecze Brdy, gdzie sąsiadowali pod Byszewem z Awdańcami. Stare ich imiona są Nacław a. Nasław,

Zbrożek a. Zbrosław, także Rola. W drugiej połowie XII wieku[1]) Bogusław syn Nasława, występuje w dokumencie klasztoru w Mogilnie z innymi Kujawianami, r. 1238[2]) znów podsędek kujawski Nasław, przed r. 1288[3]) dzierżył Nasław Gogolin pod Byszewem za Bydgoszczą. Niezawodnie tamże Nasław, syn Bogusława i bracia jego Zdzisław, Mikołaj i Piotr nie chcieli ustąpić z Lipia pod Byszewem, mimo protestów opata byszewskiego, któremu w końcu książę Leszek przysądził tę posiadłość. W Gogolinie siedzieli Nasławowie długie czasy, bo jeszcze r. 1426 dziedziczył tam Nasław (Naczsław). Pamięć o Gogolinie zachowali Rolice w późniejszych wiekach, w Rożniecicach ich gnieździe nazywała się jedna dziedzina Gogołkowa a w drugiem ich siedlisku Kotliskach znani byli Gogół i Gogolicz jeszcze w XVI wieku[4]). Do tejże rodziny zaliczymy także Ubysława, który r. 1262[5]) posiadał część Gęsina pod Seroczkami straszewskiemi, syn zaś jego kasztelan serocki (z Serocka za Byszewem na pograniczu kujawsko-pomorskiem) Nasław Ubysławic zyskał cały Gęsin. Jednym z fundatorów klasztoru cysterskiego w Byszewie prócz Awdańców i pośrednio Leszczyców był skarbnik kujawski Mikołaj Zbrożek tj. Zbrożka syn. Tradycja klasztorna uważała go nawet za głównego założyciela, który około r. 1253 Byszewo z 5 wsiami nadał Cystersom na fundację konwentu. Imię Zbrosław a. Zbrożek powtarza się w następnym wieku w gnieździe Roliców w Boczkach pod Waliszewem, gdzie r. 1389[6]) Zbrosław i Dobek występują a r. 1576[7]) w Boczkach Skubiejkach i Woli Zbrożkowej rozmaici Zbrożkowie. Z naszego rodu pochodził wreszcie komes Zdzisław, który przed r. 1255[8]) Sławsko pod Kruszwicą, Trzebiatowo, dziś Trzemiętowo, pod Gogolinem i Gajewice darował kościołowi włocławskiemu. Przydomek Rola pojawia się

---

[1]) Kwp. nr. 33.
[2]) Ulanowski, Dok. Kuj., str. 124.
[3]) l. c., str. 115 (223).
[4]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[5]) Pawiński. Źr. dz. Wpol. II, str. 138.
[6]) Pawiński. Ks. s. łęcz. I, nr. 1435.
[7]) Pawińki. Źr. dz. Wpol. II, str. 103 in.
[8]) Kozierowski. Bad. Wpol.

r. 1335[1]) u Pawła, który był tegoż rodu co Mikołaj Kot, Jan Rola, pewnie z Łąkoszyna, był r. 1393[2]) kasztelanem łęczyckim. W okolicy Gogolina i Byszewa znajdowały się w późniejszych czasach gniazda Roliców w Jastrzębiu i Sośnie. W pobliżu Gopła siedzieli Rolice z obu brzegów, z zachodniej strony dzierżyli Sławsko w pierwszej połowie XIII w., w późniejszych czasach pobliskie Kobylniki, z wschodniej Tarnowo może także Kobylnicę, znani byli bowiem Paprockiemu Kobylińscy od Kruszwicy a Niesieckiemu Kobylniccy, r. 1583[3]) w Kobylnikach wspomniany Kobeliński, wreszcie Witowice i Ruszkowo. Uważam jednak te osady za późniejsze a nie pierwotne nabytki tego rodu. Najważniejszych siedlisk Roliców musimy szukać tam, gdzie się znajdowały najliczniejsze ich gniazda i gdzie najwybitniejszą odgrywali rolę t. j. w ziemi Łęczyckiej. W czworoboku określonym Łęczycą, Krośniewicami, Żychlinem i Bielawami spotykamy najznaczniejsze posiadłości i najwięcej siedlisk tego rodu. Były to Krężelewice, Witonia, Wargawa, Janice, Jarochów, Pniewo, Ględzianów, Domaników, Konary, Kłoski, Psurze, Łąkoszyn, Kotliska, Wnory, Groszki, Kręcioszki, Wioteszki, Grądy, Oporówek, Kamieniec, Gumin, Żychlin, Łazin, Balków, Piekary, Orenice, Łubnica, Pokrzywnica, Skotniki, Skubiki, Boczki, Wola Zbrożkowa, poza tym obszarem na południowy zachód od Łęczycy Domaniew i Drwalew. Z tego terytorjum wkroczyli następnie do sąsiednich wschodnich Kujaw i zajęli może z nadania książęcego, dalej także drogą kupna i związków małżeńskich szereg miejscowości skupionych między Brześciem, Kowalem i Przedczem. Należały do nich w okolicy jeziora Krzewętu Czerniewice już za czasów króla Kazimierza W., Więcławice, Kruszyn, Świątkowice, Kuźnice, Skibice, Dzianków, Bilno, Szewo, Janiszewo, Koniec, Szczytno, Niemojewo, Lubieniec, Zbijewo, Wiszczelice, Rożniecice, Arciszewo. Stąd posuwali się w głąb Kujaw na Gęsin, Jaranowo, Borucin, Niegibalice, Ruszkowo. Przytaczam cały szereg miejscowości, których nazwy się powtarzają, na tym szlaku od krańców ziemi Łęczyckiej poprzez Kujawy, nie twierdząc, żeby

[1]) Piekosiński. Poczet rodów, str. 64.
[2]) Kwp. nr. 2073.
[3]) Kozierowski, Bad. Wpol.

wszystkie w związku były właśnie z Rolicami, więc Wioteszki, Komaszyce, Wnory i Wonorze, Krzewąta i Krzewęt, Dzianków i Dziennice, Więcławice, Latkowo i Otmianowo po 2 razy, Niemojewo 3 razy itd.

Pomijam późniejsze rody, które w następnych wiekach z innych dzielnic zakładały sobie siedliska na Kujawach, jak Kościeszów, których przypominają Kościeszki, niegdyś Kościeszyce, nad Gopłem i drugie Kościeszki pod Skulskiem, bo to prawdopodobnie Mazurzy od Ciechanowa, gdzie spotykamy sporo gniazd tego rodu, jak Kołoząb, Miszewo, Słończewo, Kościesze, Załuże, Mirosze, Kołaki itd., nie można więc ich z Chościskami Popielami wiązać, raczej pewnie z Lisami-Strzegomami, jak to niekiedy sami czynili np. Kosmowscy Lisowie i Kościesze, Wichorowscy w okolicy Kościeszów w Ciechanowskiem Lisowie itd. Jako dalszy dowód przytoczę i ten szczegół, że w Golejewie pod Kościeszkami nad Gopłem około r. 1415[1]) zapisany ziemianin Gemza, przodek pewnie Kościeszów Golejewskich a w Wichorowie na Mazowszu, siedlisku Lisów Wichorowskich, właściciel Gemza r. 1426[2])! Jeżeli przypuszczenie nasze jest prawdziwe, możnaby Imbranowo, dziś Wybranowo, na Kujawach od imienia rodowego Lisów Imbram, Emeram przypomnieć, również Więcławice a nawet może i Gniewkowo oraz Gniewkowiec, bo imiona Więcław i Gniewomir nie były im obce, a rozpowszechnione ich imię Pełka i Fulko znaleźlibyśmy w nazwach jak Pełczyn, dziś Pałczyn pod Bydgoszczą, Pełczyny, dziś Pałuczyna, pod Trlągiem, Pełczyce pod Kowalem itd. Nawet Lisewo pod Skulskiem i drugie Lisewo pod Bydgoszczą warto przypomnieć, kiedy w obu miejscowościach kościoły miały kult św. Magdaleny. Późniejsi są także Pałukowie, Poraje, Nieczuje itd.

Stwierdziliśmy zatem w najdawniejszych czasach na pojezierzu Gopła w środkowych Kujawach 8 znacznych rodów rycerskich, które wespół z książętami i później z kościołem kolonizowały ziemię kujawską. Byli to Powałowie, Awdańce, Łabędzie, Odrowąże, Leszczyce, Pomianowie, Godzięboowie i Role, z nich zaledwie

[1]) Kozierowski. Bad. Wpol.
[2]) Rybarski Ks. s. zakroczym. I, nr. 2106.

Pomianów możemy uważać za autochtonów kujawskich, choć i co do nich poważne nasuwają się wątpliwości. Inne zaś rody rycerskie wyżej wymienione podobnie zresztą jak Powałowie rozsiane były po wszystkich dzielnicach Polski, niektóre zaś np. Powałowie, Awdańce, Łabędzie imionami swemi zdradzają dawne stosunki z Wikingami duńskimi i norweskimi, tak samo ród kalisko-sieradzki Korabitów z herbem korab przypominającym wyprawy morskie, z imieniem rodowem Swema, Świema pewnie z nordyjskimi Swenami w związku np. też w nazwie miejsc. Świemice, Świenice, dziś Świnice za Kaliszem. Z faktu, że najdawniejszego patrona kościoła kruszwickiego św. Wita żaden z tych 8 rodów nie obrał sobie za patrona, możnaby wyciągnąć wniosek, że w epoce zaprowadzenia chrześcijaństwa w Kruszwicy żaden z nich nie siedział w okolicy tego miasta. Imię tego świętego nosili w późniejszych czasach Dryowie, ale to ród na pewno nie kujawski. Nazwy zaś miejscowe w okolicy Kruszwicy jak Witowice, Witowo, Witowy, Witkowo mogą pochodzić od innych klas społecznych jak kmieci, włodyków itd. z chrześcijańskich lub pogańskick czasów. W każdym razie wiek później około r. 1093[1]) siedziało na Kujawach już 7 rodów. Wnoszę to z tego faktu, że zbuntowany Zbygniew przeciw ojcu swemu księciu Władysławowi stanął w polu z 7 chorągwiami „acies" Kruszwiczan i poniósł w bitwie ciężką klęskę. Kruszwica, dotąd bogata w dostatki i wojowniki, zburzona, po tej porażce opustoszała. Inne nazwy z tego obszaru dowodzą, istnienia prądu osadniczego w pewnych kierunkach, objawiającego się zwłaszcza na kresach od Krajny i Pomorza, od ziem Zbarskiej i Łęczyckiej. Nie wynika jednak z tego, żeby z Kruszwicy mógł wyjść podbój i zjednoczenie ziem i szczepów polańskich. Miasto to znajdujące się niemal na peryferji ziem polańskich, nie mogło być, jako zbyt zagrożone od sąsiadów, ośrodkiem państwa, chyba tylko grodem granicznym. Nie odbiegniemy przeto od prawdy przypuszczeniem, że Kruszwica jako miejscowość nadwodna i położona na krzyżówce szlaków handlowych od południa i zachodu odgrywała

[1]) Mon. Pol. I, str. 432.

znaczną rolę, że już w czasach przedhistorycznych mogła być siedliskiem jakiegoś naczelnika rodowego czy księcia szczepowego. Kraik ten jednak nie mógł być wielki, gdy uwzględnimy na granicach jego wszystkie nazwy Osiecz i Osiek a ze wschodu i zachodu rzeki Wisłę i Noteć. Parcie celem zjednoczenia rozproszonych szczepów polańskich szło od zachodu na linji Poznań, Gniezno, Kruszwica a od południa Kalisz, Konin, Kruszwica ku Wiśle i Płocku. Na pierwszym szlaku znajdują się 3 stare stolice Polski tj. Poznań, Gniezno, Kruszwica i zarazem 3 stare stolice biskupie. W środku między Poznaniem a Kruszwicą leży Gniezno i gród gnieźnieński na górze Lecha położony zgodnie z najdawniejszemi podaniami uważać musimy za czoło ziemi Polan gnieźnieńskich, którzy zajmowali dorzecze Wełny spływającej do Warty wraz z Pałukami i ziemią Zbarską. Terytorjum to osłonione było od północy i zachodu puszczą nadnotecką, od południa tj. od ziemi Polan poznańskich borami rozległemi, o których świadczą nazwy jak Przysieka, Osiek itd., następnie potężną puszczą Mokowem od Pobiedzisk i Wrześni, od wschodu siecią jezior począwszy od Powidza. Prócz grodu gnieźnieńskiego obwarowany był Ostrów na Lednicy od południa, Zbarz i pewnie Ostrożce pod Wenecją od Kujaw, Żnin, Kcynia, Łekno od północy i Żoń od zachodu. O starodawnem osiedleniu właśnie tej okolicy świadczy cały szereg nazw geograficznych zdradzających bardzo odległe czasy, więc Żnin, Ptur, Chomiąża, Oćwieka, Trląg, Likciąż, Kcynia, Żoń, Rgielsko itd. W historycznych czasach zachodnią stronę tej ziemi dzierżyli Pałukowie, Nałęcze i Grzymalici, wschodnią zaś Powałowie, Awdańce i Leszczyce. Środek na linji Pobiedziska, Lednica, Gniezno, Żnin i na linji Kłecko, Gniezno, Trzemeszno i Mogilno uważam za pierwotną posiadłość książęcą, którą po zaprowadzeniu chrześcijaństwa książęta zlecili kościołowi (arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu, klasztorom w Trzemesznie i Mogilnie), Porajom z Czech przybyłym oraz przedstawicielom rozmaitych rodów rycerskich, którzy tu nieliczne posiadali włości w początkach XII wieku, dzierżąc w innych okolicach i dzielnicach potężne obszary.

Polanie gnieźnieńscy w grodzie swym pod przewodem książęcej rodziny stworzyli silne centrum, z którego organizacja wojskowa rozpostarła się na całe wzwyż określone terytorjum, chronione grodami i puszczami. Później zdaje się książęta grodu poznańskiego, który był czołem Polan poznańskich z pomocą rodów śląskich jak Odrowążów i Lisów, których właśnie pod Poznaniem można stwierdzić (u jednego z najdawniejszych Lisów spotykamy nawet imię Poznan), wyparli pokrewnych książąt z Gniezna, którzy się schronili do Kruszwicy, podobnie według podania książę Popiel zbiegł z Gniezna do Kruszwicy przed Ziemowitem Piastowicem. Ostatni wniosek powyższego rozważania jest ten, że trzeba ziemię Polan gnieźnieńskich i poznańskich pod względem wszystkich nazw geograficznych i pierwotnego rozsiedlenia rycerstwa najdokładniej zbadać, aby promień światła w te ciemne i odległe rzucić czasy. Może stosunki pozwolą mi na opracowanie tego przedmiotu, który musi się oprzeć na kilku tomach moich Badań nazw topograficznych.
